

บทนำรวม

การสร้างสรรคเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

อิทธิพลตะวันตกที่มีมาอย่างต่อเนื่องและชัดเจนยิ่งขึ้นตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ได้นำไปสู่การสร้างงานสถาปัตยกรรมรูปแบบตะวันตกภายใต้แนวความคิดที่มุ่งสร้าง ‘ความศิวิไลซ์’¹ ให้กับชาติบ้านเมือง การเปลี่ยนการปกครองใน พ.ศ. 2475 ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่อิทธิพลตะวันตกได้แทรกตัวสู่สังคมไทยอย่างเป็นทางการภายใต้อิทธิพลทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งส่งผลต่อทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมและการจัดวางรูปแบบเมืองแบบตะวันตกที่แสดงออกถึง “สุนทรียภาพแห่งอำนาจ (aesthetics of power)” (Noobanjong, 2013)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่งเป็นไปตามอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) โดยเฉพาะเมื่อสถาปนิกที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศเริ่มมีบทบาทในวงวิชาชีพ และวงการศึกษาสถาปัตยกรรม ตั้ง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา รูปแบบสถาปัตยกรรมโมเดิร์นปรากฏอยู่ทั่วไป ต่อมาได้เกิดการลอกเลียนรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในอดีต เมื่ออิทธิพลสถาปัตยกรรมโพสต์โมเดิร์นได้แทรกตัวเข้ามาจนเกิดสิ่งที่วิลลิสทรี ทรายางกูร (2529) เรียกว่า “ความวิบัติแห่งเอกลักษณ์” ซึ่งเปรียบเทียบได้กับโรคภัย ‘AIDS’² ที่เริ่มระบาดในขณะนั้น ‘AIDS’ ถูกใช้ในความหมาย “architecture identity disaster syndrome”³ สถาปนิกในช่วงนั้นจำนวนไม่น้อยได้ ‘หลงทาง’ ในบริบทของสังคมไทย แม้ว่าเป็นสังคมเปิด หรือสังคมพหุลักษณะก็ตาม (จดหมายเหตุอาชญา, มีนาคม 2529: 3)

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่กำลังเลือนรางลงตามลำดับ จึงปรากฏการนำเสนอความคิดเห็นจำนวนมากในการอภิปรายในงานสัมมนาทางวิชาการและในงานเขียน เช่น “อุปสรรค 12 ประการในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทย” (วิลลิสทรี ทรายางกูร, 2533) “สถาปัตยกรรมไทย: ข้อจำกัดและทางเลือกในการสืบสาน” (วิลลิสทรี ทรายางกูร, 2537) “สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (ไทย ร.9) เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: ข้อคิดเห็นบางประการในการกำหนดแนวรูปแบบ - สูตรสำเร็จในการสร้างสรรค์?” (วิลลิสทรี ทรายางกูร, 2539) เป็นต้น ที่สำคัญได้มีการวิเคราะห์และ

¹ อ่าน Povatong, P.(2011). *Building Siwilai: Transformation of architecture and architectural practice in Siam during the reign of Rama V, 1868-1910. Doctoral Dissertation, University of Michigan, 2011, pp.63-70.*

² ‘AIDS’ เป็นคำย่อของโรคภัย Acquired Immuno Deficiency Syndrome

³ วิลลิสทรี ทรายางกูร (2529: 76) ได้อ้างถึงจดหมายเรื่อง “Architecture Identity Disaster” โดย Michael Baldwin Bruce ใน *Post Bag, Bangkok Post, October 5, 1984.*

⁴ อาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เช่น ตึกบัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ตึกคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) หรือตึกวชิรมงกุฎ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) ฯลฯ

⁵ อาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ได้แก่ อาคารที่ทำการราชการถนนราชดำเนิน อาคารศาลากลางและอาคารศาลในจังหวัดต่าง ๆ มีรูปแบบที่เกิดจากการลดทอนองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

วิจารณ์ถึงการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมาใช้ในเชิงพาณิชย์ที่เรียกว่า “แนวสถาปัตยกรรมไทยธุรกิจ” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 59) ซึ่งเป็นการจงใจแสดงเอกลักษณ์ไทยนอกบริบทวิถีชีวิต ในอดีตที่ผ่านมาในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ก็มีความพยายามในการสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีสำหรับอาคารทั่วไป⁴ ด้วยข้ออ้างเพื่อความมั่นคงทางการเมือง ในช่วงที่มีปัญหาในความเชื่อมั่นในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องอำนาจ ในยุค ‘เชื้อผู้นำชาติพันธุ์’ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์⁵ ถูกนำมาใช้ด้วยเหตุผลทางการเมืองเพื่อสนองนโยบายชาตินิยม (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2547ก: 44-48, 2547ข: 419-448)

เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่เป็นไปตามกระแสทางการเมืองจึงขาดการพัฒนาและความต่อเนื่อง ยกเว้นงานสถาปัตยกรรมในแนวภูมิภาคนิยม (regionalism) โดยเฉพาะเมื่ออิทธิพลของสถาปัตยกรรมโมเดิร์นเริ่มลดลง และมีความตื่นตัวในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมตามแนวท้องถิ่นนิยม (localism) ซึ่งส่วนหนึ่งยังคงแสดงออกในแนวสถาปัตยกรรมประเพณี (traditional architecture) และอีกส่วนหนึ่งได้พัฒนามาเป็นลักษณะพื้นถิ่นร่วมสมัย

กล่าวได้ว่าในภาพรวมเกิดสภาพการณ์การขาดช่วงของการพัฒนาและการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทของสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะที่เป็นการคิดใหม่-ทำใหม่ที่มีความเหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมกายภาพ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเป็นตัวขับเคลื่อน ปัจจุบันลักษณะไทยของอาคารทั่วไปเกิดจากการใช้องค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อความเป็นไทย เป็นเพียงการมุงออกแบบเชิงสัญลักษณ์ (iconic design) ซึ่งเป็นปัญหาต่อการยอมรับเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญระดับชาติ ดังรายละเอียดพอสังเขปของอาคารกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ เช่น

อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ด้วยความมุ่งมั่นให้เป็น “สัปปายะสภาสถาน” โดยมีการจำลองรูปแบบเขาพระสุเมรุตามความเชื่อทางพุทธศาสนาในคติจักรวาลไตรภูมิไว้ที่ส่วนยอดของอาคาร การใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวยังคงสร้างประเด็นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างต่อเนื่อง (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2553: 102) (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2555)

อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ การใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์จั่วซ้อน 3 ชั้น โครงเหล็กมุงด้วยกระจกเพื่อแสดงออกลักษณะไทย นอกจากความไม่ลงตัวกับส่วนหลังคาเหล็กritzของส่วนโครงสร้างหลังคาที่เหลือทั้งหมด ยังทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์

ปราโมช เข้าใจว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับอาคารชิตินิโยเปราเฮาส์ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2534: 5) ทำให้สถาปนิกผู้รับผิดชอบต้องทำบทแถลง (สยามรัฐ, 31 กรกฎาคม 2534: 5) นอกจากนี้ การจัดผังอาคารที่อิงจากรูปแบบผังเรือนไทยเพื่อสร้างความชอบธรรมในลักษณะไทย แต่ก็ไม่ได้ตอบสนองการใช้สอยของอาคารประเภทศูนย์การประชุมและนิทรรศการระดับนานาชาติที่เป็นอาคารขนาดใหญ่

อาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ความน่าสนใจของสถาปัตยกรรมอยู่ที่อาคารศาลาขนาดเล็กรูปแบบไทยประเพณีซึ่งตั้งอยู่หน้าอาคารหลักที่เป็นอาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ที่มีลักษณะหลังคาทรงจั่วขนาดใหญ่แบบธรรมดา มิได้มีลักษณะพิเศษที่แสดงเอกลักษณ์ไทย “แม้ได้พยายามซอยหลังคาและหน้าจั่วลงบ้าง แต่ก็ยังคงปราศจากวิญญาณของเอกลักษณ์ไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่สถาปนิกต่างชาติเข้าใจไม่ถึง สิ่งที่ทำออกมาจึงเป็นเพียง ‘ความเหมือนที่แตกต่าง’” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2539: 60)

อาคารท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ รูปแบบสากลของอาคารท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ มีภาพลักษณ์ไม่แตกต่างจากรูปแบบอาคารท่าอากาศยานชั้นนำที่อื่น ๆ ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกเฮลมุท จาห์น (Helmut Jahn) ทั้งที่อาคารท่าอากาศยานสุวรรณภูมิทำหน้าที่เป็นทางเข้า (gateway) สูดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ควรจะสะท้อนให้เห็นในรูปแบบสถาปัตยกรรม เอกลักษณ์ไทยคงมีอยู่เฉพาะส่วนประดับตกแต่งภายในอาคารและบริเวณที่เป็นสวนข้างอาคาร

ภาพ ร-1 (บนซ้าย) อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ (บนขวา) ด้านหน้าอาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ (ล่างซ้าย) อาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (ล่างขวา) อาคารท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ
(ที่มา: (บนซ้าย) ชีรพล นิยม, ตุลาคม 2555 (บนขวา) http://www.foodtravel.tv/travelShow_Detail.aspx?viewId=245 (ล่างซ้าย) วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536: 263 (ล่างขวา) <http://www.theccn-news.com>)

โจทย์วิจัย

คณะผู้วิจัยจึงขอตั้งคำถามว่า ทำไมการแสดงออกเอกลักษณ์ไทยของอาคารสาธารณะเหล่านี้สำหรับสังคมปัจจุบัน จึงเป็นไปอย่างจำกัดและไม่ลงตัว จะสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในบริบทของสังคมปัจจุบันและอนาคตได้อย่างไร

งานวิจัยนี้โดยรวมมุ่งตอบคำถามดังกล่าวข้างต้น จากการศึกษาค้นคว้าในเบื้องต้น คาดว่างานวิจัยนี้ต้องครอบคลุมหลากหลายประเด็นไปพร้อม ๆ กับที่นำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และได้กำหนดให้มีการวิจัยที่ครอบคลุม 6 ประเด็นหลักโดยได้จัดเป็น 6 โครงการวิจัยในชุดโครงการวิจัยตามที่ได้กำหนดในวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย

ทั้งนี้ แต่ละโครงการวิจัย ได้มุ่งค้นหาเพื่อการตอบโจทย์วิจัยดังนี้

1. แนวความคิดและรูปแบบในมิติต่าง ๆ ของแนวคิดหลัก (key concepts) โดยการวิเคราะห์ความหลากหลายในรูปแบบและความเข้าใจแนวความคิดต่าง ๆ ในงานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
2. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่มีการสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน (inheritance) โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการสืบสานในสังคมปัจจุบัน
3. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่มีการปรับเปลี่ยนจากเดิม (transformation) โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนในสังคมปัจจุบัน
4. ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยที่เป็นผลจากการคิดใหม่-ทำใหม่ (reinvention) ที่จัดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่ตอบรับกับสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยยังมีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และโดยเฉพาะที่เป็นไปในแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และในแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัย

งานวิจัยตามโครงการวิจัย การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ มีวัตถุประสงค์หลักตามกรอบแนวคิดวิจัยทั้ง 6 ดังนี้

1. ศึกษาพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (fundamentals of Thai architecture)
2. ศึกษาการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (architectural configuration)

3. ศึกษาการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (architectural composition, form and scale/proportion)
4. ศึกษาส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (architectural features and refinement)
5. ศึกษาสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (green architecture and sustainable development)
6. ศึกษาสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นวิวัตน์ (modern Thai architecture under globalization and localization)

คาดว่าผลจากการศึกษาอย่างครอบคลุมทั้ง 6 กรอบวิจัย (research frameworks) จะสามารถนำไปสู่บูรณาการแนวความคิดและรูปแบบในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่ไม่เป็นเพียงการตอบโต้ตามสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน แต่ยังพยายามตอบโต้ที่คำนึงถึงปัญหาของโลกในอนาคต โดยมีความตระหนักถึงปัญหาด้านพลังงาน ปัญหาความยั่งยืนของการพัฒนา ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ กระแสหลักของโลกที่มีแนวโน้มจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเปลี่ยนชั่วอานาจ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2554) งานวิจัยนี้คงไม่สามารถตอบโต้ทั้งหมดเหล่านี้ได้ แต่อย่างน้อยก็ได้ตั้งประเด็นไว้สำหรับการวิจัยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยรวม

การวิจัยในโครงการวิจัย การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเฉพาะสำหรับแต่ละชุดโครงการวิจัย ซึ่งอาจประมวลเป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยรวมได้ ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี หลักการ และแนวทางการออกแบบงานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ พร้อมกับการพัฒนารอบแนวคิดวิจัยที่ประกอบด้วย แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ โดยมีการศึกษาเบื้องต้นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษางานสถาปัตยกรรมภาคสนามในภูมิภาคต่าง ๆ ที่เป็นงานกรณีตัวอย่าง

- และงานที่มีความโดดเด่นตามแนวคิดหลัก ๆ และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่
3. ศึกษาแนวความคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ ทั้งแนวคิดเบื้องหลัง แรงบันดาลใจ ปัจจัยและทิศทางที่นำไปสู่การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่
 4. ศึกษาระดับความคิดเห็นและองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของความคิดเห็นของกลุ่มสถาปนิกทั่วไปในวงการวิชาชีพและกลุ่มคนทั่วไปที่มีต่อแนวความคิดและรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามกรอบแนวคิดวิจัยเอกลักษณ์ไทย พร้อมการวิเคราะห์เชิงบูรณาการและการอภิปรายผล และการวิเคราะห์ในมิติการสืบสาน การปรับเปลี่ยนและการคิดใหม่-ทำใหม่
 5. นำเสนอข้อสรุปจากการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อการนำผลวิจัยไปใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และข้อเสนอแนะต่อการวิจัยและการพัฒนาเอกลักษณ์ต่อไป

ขั้นตอนและขอบเขตของการวิจัย

ขั้นตอนหลัก ๆ พร้อมขอบเขตของการวิจัยพอสังเขปมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) เป็นการศึกษาเบื้องต้นด้านทฤษฎีจากเอกสารวิชาการทุกประเภท เพื่อกำหนดแนวคิดหลัก ๆ พร้อมกำหนดนิยามหรือความหมายเฉพาะ รวมทั้งศึกษากรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมแนวคิดหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่แสดงถึงการสืบสาน (inheritance) และการปรับเปลี่ยนไป (transformation) รวมทั้ง 'การคิดใหม่ทำใหม่ (reinvention)' การค้นหาแนวคิดหลัก ๆ นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในงานขั้นตอนต่อมา

ขั้นตอนที่ 2 การออกสำรวจงานสถาปัตยกรรม เป็นการออกสำรวจงานสถาปัตยกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ตามรายการอาคารที่ได้จัดทำขึ้น โดยครอบคลุมงานสถาปัตยกรรมที่เป็นกรณีศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และที่มีลักษณะโดดเด่นที่สอดคล้องกับแนวคิดหลักและสาระในกรอบวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ เป็นการออกสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการโดยตรง จำนวน 20 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบหรือรับผิดชอบโครงการงานสถาปัตยกรรมที่ได้ออกสำรวจแล้ว เพื่อดำเนินการค้นหาแนวคิดและ

แรงบันดาลใจในการออกแบบ ตลอดจนความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการอีกจำนวน 5 คน ที่เป็นการสัมภาษณ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยครอบคลุมประเด็นข้อขัดแย้งต่าง ๆ และทางออกต่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ขั้นตอนที่ 4 การสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป เป็นการสอบถามโดยใช้แบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นสำหรับกลุ่มสถาปนิกทั่วไป และกลุ่มคนทั่วไปโดยเฉพาะ โดยมุ่งค้นหาระดับความคิดเห็นต่อแนวคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ ระดับความเห็นด้วยยอมแสดงถึงระดับการยอมรับสาระสำคัญของข้อคำถามที่พัฒนามาจากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 – 3 กล่าวคือ จากทฤษฎี รูปแบบงานสถาปัตยกรรม และแนวความคิดของสถาปนิกและนักวิชาการ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบูรณาการและการอภิปรายผล ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลมาอย่างต่อเนื่องเพื่อจัดทำและปรับกรอบแนวคิดวิจัย (research conceptual framework) ของโครงการวิจัย จึงเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบูรณาการที่ได้จากเอกสาร จากการสำรวจงานสถาปัตยกรรมในภาคสนาม จากการสัมภาษณ์สถาปนิกและนักวิชาการ และจากการสอบถามกลุ่มสถาปนิกทั่วไปและกลุ่มคนทั่วไป ซึ่งนำไปสู่ 1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณในระดับความคิดเห็นต่อแนวคิดและรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และ 2) การวิเคราะห์มิติสำคัญ ๆ ในความคิดเห็น โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) ตามกรอบแนวคิดวิจัยของแต่ละโครงการวิจัย ทั้งนี้ ในบทวิเคราะห์เชิงบูรณาการของแต่ละโครงการวิจัย มีการนำเสนอการอภิปรายผลเพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อสรุปต่อไป 3) จัดให้มีการวิเคราะห์เพื่อชี้ประเด็นของการสืบสาน การปรับเปลี่ยนของรูปแบบ และการคิดใหม่-ทำใหม่ในแนวทางการพัฒนาเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปและการเสนอแนะ นำเสนอบทสรุปและข้อเสนอแนะที่พยายามชี้แจงถึงแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ตามสาระของกรอบแนวคิดวิจัยของแต่ละโครงการวิจัย การนำผลของงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ร่วมกับผลของงานวิจัยอื่น ๆ ในชุดโครงการวิจัย นอกจากจะสร้างความมั่นคงด้านเอกลักษณ์แล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจควบคู่กันไปภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยที่ควรจะทำขึ้นในอนาคต

ประโยชน์ของงานวิจัย

โครงการวิจัย การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จะเป็นประโยชน์ได้ดังนี้

1. งานวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวคิดหลักและสาระสำคัญที่ปรากฏในกรอบแนวคิดวิจัยของแต่ละโครงการวิจัย ซึ่งสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมไทยปัจจุบันและอนาคตได้ โดยได้ผ่านการแสดงความคิดเห็นของทั้งกลุ่มสถาปนิกทั่วไป และกลุ่มคนทั่วไป จึงจัดได้ว่า งานวิจัยนี้ได้บุกเบิกพรมแดนแห่งความรู้ใหม่
2. งานวิจัยนี้ได้ชี้แนวความคิดและแนวรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ไทย ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในวงการศึกษาสถาปัตยกรรม เป็นการสร้าง 'ทางออก' เพื่อลดการ 'ไขว่คว้า' รูปแบบอดีตมาใช้กับบริบทสังคมปัจจุบัน
3. งานวิจัยนี้ได้สร้างจิตสำนึกให้วงการศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญของลักษณะ/เอกลักษณ์ไทย ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมสำหรับสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการปลูกฝังให้สร้างสรรค์ในแนวบูรณาการโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นวิวัตน์ (glocalization) ผ่านกระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการวิจัย
4. จากลักษณะ/เอกลักษณ์ไทยในหลากหลายมิติของงานวิจัยใน 6 โครงการวิจัยจะนำไปสู่แนวทางการสร้างสรรค์อาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ และรวมถึงอาคารที่มีผลต่อการสร้างรายได้ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประเทศไทยตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเป็นอาคารคู่บ้านคู่เมือง ดังเช่น อาคารแฝดปิโตรนาสของประเทศมาเลเซีย เป็นต้น
5. ท้ายที่สุดแล้ว การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ นอกจากสร้างโอกาสการรับรู้สถานะความเป็นไทยในเวทีโลก ยังอาจมีส่วนช่วยในการสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และนำไปสู่ความสามัคคีในชาติได้ท่ามกลางบรรยากาศความขัดแย้งของผู้คนในชาติ

กรอบแนวคิดวิจัย: พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (Fundamentals of Thai Architectural Identity)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. ลักษณะเชิงนามธรรม

- ความเบา ลอยตัว
- ความโปร่ง ความโล่ง
- ความอบอุ่น
- ความร่มรื่น ความเย็นสบาย
 - วิธีการทางธรรมชาติ: ต้นไม้ แหล่งน้ำ กระแสลม
- ความสว่าง ความสลัว และความมืด
- ความสงบ ความสงัด

2. ลักษณะเชิงรูปธรรม

- รูปแบบที่อิงกับวิถีธรรมชาติ: การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ
- รูปแบบการจัดภูมิทัศน์: พื้นที่สีเขียว/พื้นที่ว่างกับอาคาร/ชุมชน
- ลักษณะที่แสดงถึงภูมิปัญญาไทย
 - ลักษณะคุ่มแดดคุ่มฝน
 - ลักษณะพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน: “พื้นที่สีเทา”
 - ลักษณะรายล้อมลาน
- ลักษณะพื้นถิ่นร่วมสมัย: อัตลักษณ์จากการสืบสานทางวัฒนธรรม
 - หลากหลายแนวทางของรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย
 - การใช้วัสดุ รูปลักษณะ การใช้องค์ประกอบต่าง ๆ
 - รูปแบบที่อิงจากสิ่งของเครื่องใช้/อาคารเฉพาะ
 - ลักษณะจากการจัดพื้นที่เพื่อสนองประโยชน์ใช้สอย
 - รูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยและอิทธิพลของส่วนกลาง

3. ลักษณะความงาม

- ปัจจัยที่ทำให้เกิดความงาม
 - สภาพที่ตั้ง และการจัดวางอาคาร
 - การจัดพื้นที่ใช้สอยที่เรียบง่าย
 - การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วน
 - การเลือกใช้วัสดุ และสี
- ลักษณะเด่นของความงาม: ความอ่อนช้อย (Gracefulness)
- ลักษณะเด่นของความงาม: ความละเอียดประณีต (Refinement)

4. รูปลักษณะเชิงสัญลักษณ์

- รูปลักษณะตามคติความเชื่อ
 - คติความเชื่อทั่วไป: การหันทิศ
 - คติความเชื่อทางพุทธศาสนา: คติไตรภูมิ ฯลฯ
- รูปลักษณะเพื่อการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์
 - การสื่อความหมายด้านเอกลักษณ์ไทย
 - สถาปัตยกรรมไทยประเพณี/ไทยประยุกต์
 - การสื่อความหมายด้วยรูปแบบสัญลักษณ์เฉพาะ (icon): เครื่องยอด/ดอกบัว/น้ำ/จั่ว
 - การสื่อความหมายเฉพาะ: ฐานานุลักษณะ/พลังอำนาจ
 - การสื่อความหมายด้านความเป็นชุมชนและคุณภาพชีวิต

5. ลักษณะไทย: ความเป็นไทย/วิถีไทย

- จิตวิญญาณของความเป็นไทย
 - ความต่อเนื่องจากรากฐานประเพณี
 - ความเป็นไทยแบบทางการ
 - ความเป็นไทยตามที่นิยม
- ปัจจัยด้านอุปนิสัยของคนไทย

กรอบแนวคิดวิจัย: การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

(Architectural Configuration)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมในการ
สร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. การวางผัง

- ทิศทาง
 - ว่าด้วยทิศหัวนอน-ตีนนอน
 - การวางอาคารตามตะวัน
 - การหันหน้าอาคารสู่แม่น้ำ
 - การหันหน้าอาคารไปทางตะวันออก
- แนวแกน
 - การจัดระเบียบแนวแกน
 - ความสัมพันธ์กับบริบท
 - ลักษณะสมมาตร-อสมมาตร
- ลำดับ
- ระดับ

2. การจัดกลุ่ม

- การวางอาคารเรียงเป็นแนว
- การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน
- การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง

3. การสร้างมวล

- ไตรภาค
 - ไตรภาคในเจดีย์
 - ไตรภาคในโบสถ์วิหาร
 - ไตรภาคในเรือน

- การเรียงตัวทางตั้ง
 - การเรียงตัวทางตั้งในเจดีย์
 - การเรียงตัวทางตั้งในอาคารทรงจั่ว
- ฐานานุลักษณะ
 - สถาปัตยกรรมแห่งฐานานุลักษณะ
 - เครื่องหมายแห่งฐานานุลักษณะ: องค์ประกอบ
- จักรवालจำลอง
 - จักรवालจำลองในสถาปัตยกรรมวัง
 - จักรवालจำลองในสถาปัตยกรรมวัด
 - จักรवालจำลองในสถาปัตยกรรมบ้าน
- ลักษณะอนุสาวรีย์
 - วัดอนุสาวรีย์
 - พระมหาธาตุ
 - พุทธศาสนาคารลักษณะพิเศษ

กรอบแนวคิดวิจัย: การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วน

ทางสถาปัตยกรรม

(Architectural Composition, Form and Scale/Proportion)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระการจัดองค์ประกอบ รูปทรง และ สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย

- การจัดองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอย
- การจัดองค์ประกอบเพื่อความยืดหยุ่นในพื้นที่ใช้สอย
- การจัดองค์ประกอบเพื่อการขยายตัว
- การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อพื้นที่

2. การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ

- รูปทรงและสัดส่วน
 - รูปทรงและสัดส่วนของหลังคา/เครื่องยอด
 - รูปทรงและสัดส่วนของอาคารและการเปิดโล่ง
 - รูปทรงและสัดส่วนเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย
- ลักษณะโอบล้อม
- ลักษณะยกลอย
 - การยกลอยตัวเรือนเดียว
 - การยกลอยตัวเรือนหมู่ล้อมพื้นที่ว่าง
- ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ: อาคารกับน้ำและต้นไม้
 - ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับน้ำ
 - ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับต้นไม้

3. การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุนิยม: แบบไทยผสมผสาน

- การสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย
 - การสื่อความหมายด้วยองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
 - การสื่อความหมายด้วยลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ
- การสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทยสมัยใหม่

4. การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อที่ว่าง

- การเชื่อมต่อที่ว่างภายในและภายนอก
- ระดับความสว่างที่สัมพันธ์กับการเชื่อมต่อที่ว่าง

กรอบแนวคิดวิจัย: ส่วนประกอบและส่วนประณีต

สถาปัตยกรรม

(Architectural Features and Refinement)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระส่วนประกอบและส่วนประณีต
สถาปัตยกรรมในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. ภาพรวมและโครงสร้าง

- ภาพรวม
- ระบบโครงสร้าง/การก่อสร้าง

2. ส่วนประกอบหลัก/พื้นฐาน (components/elements)

- ชุมทางเข้า
- ช่องแสง ประตู หน้าต่าง
- ลาน/ระเบียง/ชาน นอกชาน
- การยกพื้น ฐานอาคาร ฐานอาคาร
- เสา/บัวหัวเสา
- พะไลและแผงกันแดด
- ค้ำยัน

3. ส่วนประดับ/ส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (ornament/refinement)

- ภาพรวมของการประดับ การจัด การเลือกใช้วัสดุ
- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์: จิตรกรรม ประติมากรรม

กรอบแนวคิดวิจัย: สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้ โลกาภิวัตน์ และท้องถิ่นภิวัตน์

(Modern Thai Architecture under Globalization
and Localization)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. สถาปัตยกรรมในแนวบูรณาการโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นภิวัตน์

(glocal architecture)

- ปัจจัยที่มีผลต่อบูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration)
 - รากฐานทางความคิดแบบตะวันออก
 - ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ/สภาพภูมิอากาศ
 - การผสมผสานจากบริบทสังคมไทยแบบพหุลักษณะ
 - บริบทที่มีเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
 - มิตินามธรรม / รูปธรรม / สุนทรียภาพ
 - มิติคุณภาพชีวิต
- แนวทางการสร้างสรรค์เชิงบูรณาการ
 - แนวสถาปัตยกรรมท้องถิ่นร่วมสมัย
 - แนวสถาปัตยกรรมสมัยใหม่กับรูปแบบสัญลักษณ์
 - แนวการประยุกต์ลักษณะไทย / ภูมิปัญญากับเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. สถาปัตยกรรมในแนวคู่ขนานสมัยใหม่กับประเพณี

- แนวทางการวางเคียงกัน (juxtaposition)
 - การจัดวางอาคารรูปแบบไทยประเพณีกับอาคารสมัยใหม่

3. สถาปัตยกรรมที่เป็นการขัดต่อฐานานุลักษณะ

- แนวรูปแบบประเพณีที่เป็นการละเมิดฐานานุลักษณะ
 - แนวทางการออกแบบที่ขัดต่อวัฒนธรรมหลวง

- แนวรูปแบบต่างๆ ที่เป็นการละเลยฐานานุลักษณะ
 - แนวทางการออกแบบอาคารประเภทวังและวัด
- 4. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์
 - แนวเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

กรอบแนวคิดวิจัย: สถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนา อย่างยั่งยืน

(Green Architecture and Sustainable Development)

แนวคิดหลัก ๆ (key concepts) พร้อมสาระสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ประกอบด้วย:

1. สถาปัตยกรรมเขียว

- ความสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ
- การสร้างสภาวะสบาย
- การใช้พลังงานจากธรรมชาติ

2. สถาปัตยกรรมอนุรักษ์พลังงาน

- แนวทางการออกแบบตามระบบพึ่งพาธรรมชาติ (passive design)
- แนวทางการออกแบบตามระบบอาศัยเครื่องกล (active design)
- แนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียว
- แนวทางการออกแบบตามกระบวนการใช้งานอาคาร
- แนวทางการออกแบบตามกระบวนการผลิตและการก่อสร้าง

3. สถาปัตยกรรมอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม/เพื่อคุณภาพชีวิต

- แนวทางการออกแบบเชิงนิเวศ
 - การลดผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - การคำนึงถึงบริบทโดยรอบ/บริบทไทย
 - การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
 - การสร้างรูปแบบและองค์ประกอบอาคารจากหลักการธรรมชาติ
- แนวทางการออกแบบเพื่อคุณภาพชีวิต
 - อาคารเพื่อสุขภาพที่ดี
 - กระบวนการตอบโต้ภัยด้วยสันติวิธี
 - การเพิ่มคุณภาพชีวิต
 - ความรับผิดชอบต่อสังคม

4. สถาปัตยกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

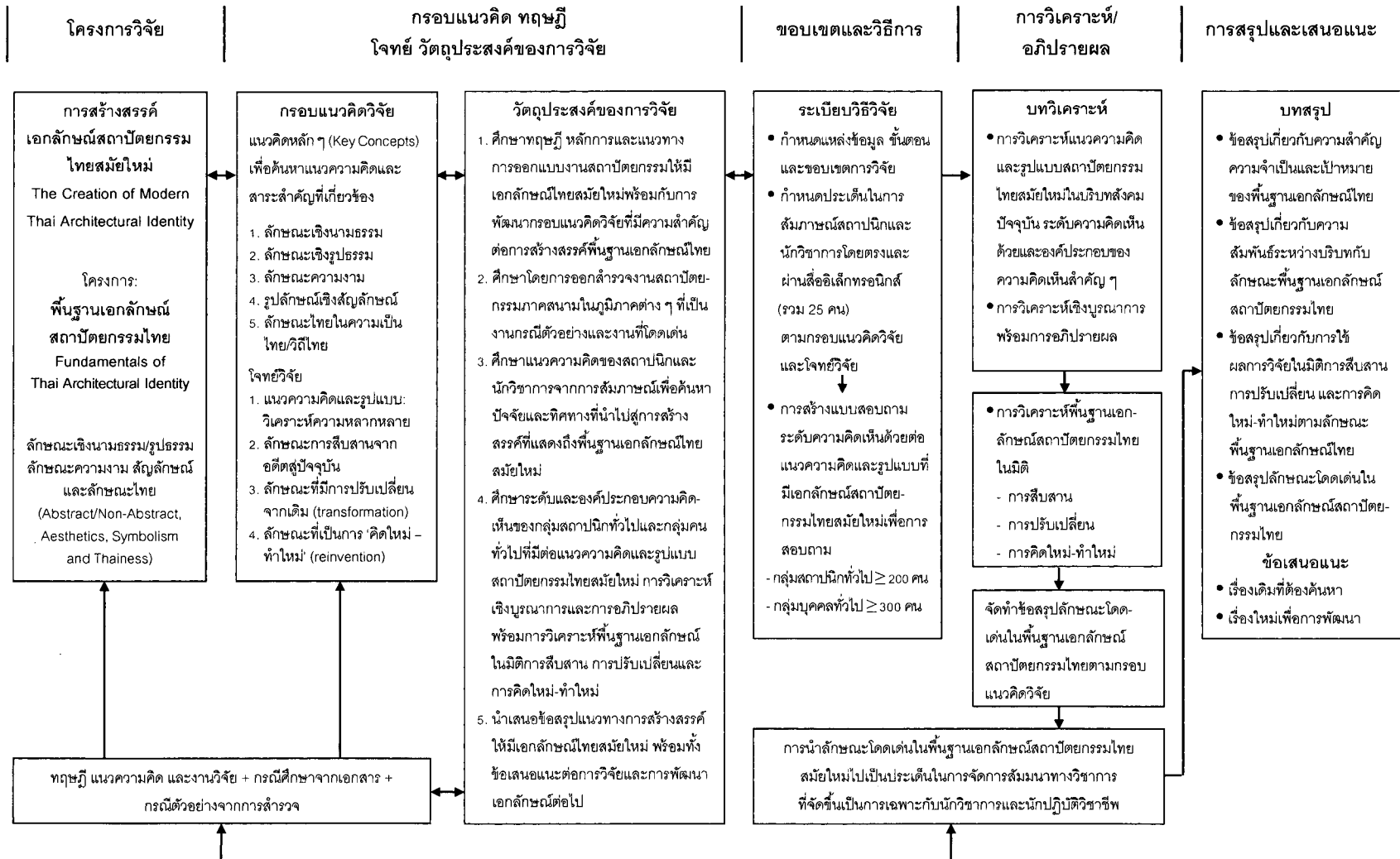
- แนวทางการออกแบบวางแผนการพัฒนาชุมชนเมือง
 - การสร้างความสมดุลในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- แนวทางการออกแบบที่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม
 - การสร้าง “sense of community” / “sense of belonging”
- แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมยั่งยืน
 - อาคารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - การปรับปรุงอาคารเก่า

5. เกณฑ์การประเมินอาคารเขียว

- การประเมินอาคารเขียวตามเกณฑ์ LEED
- การประเมินอาคารเขียวตามเกณฑ์ TREES

แผนภาพ รวม-1 สารและกระบวนการวิจัย

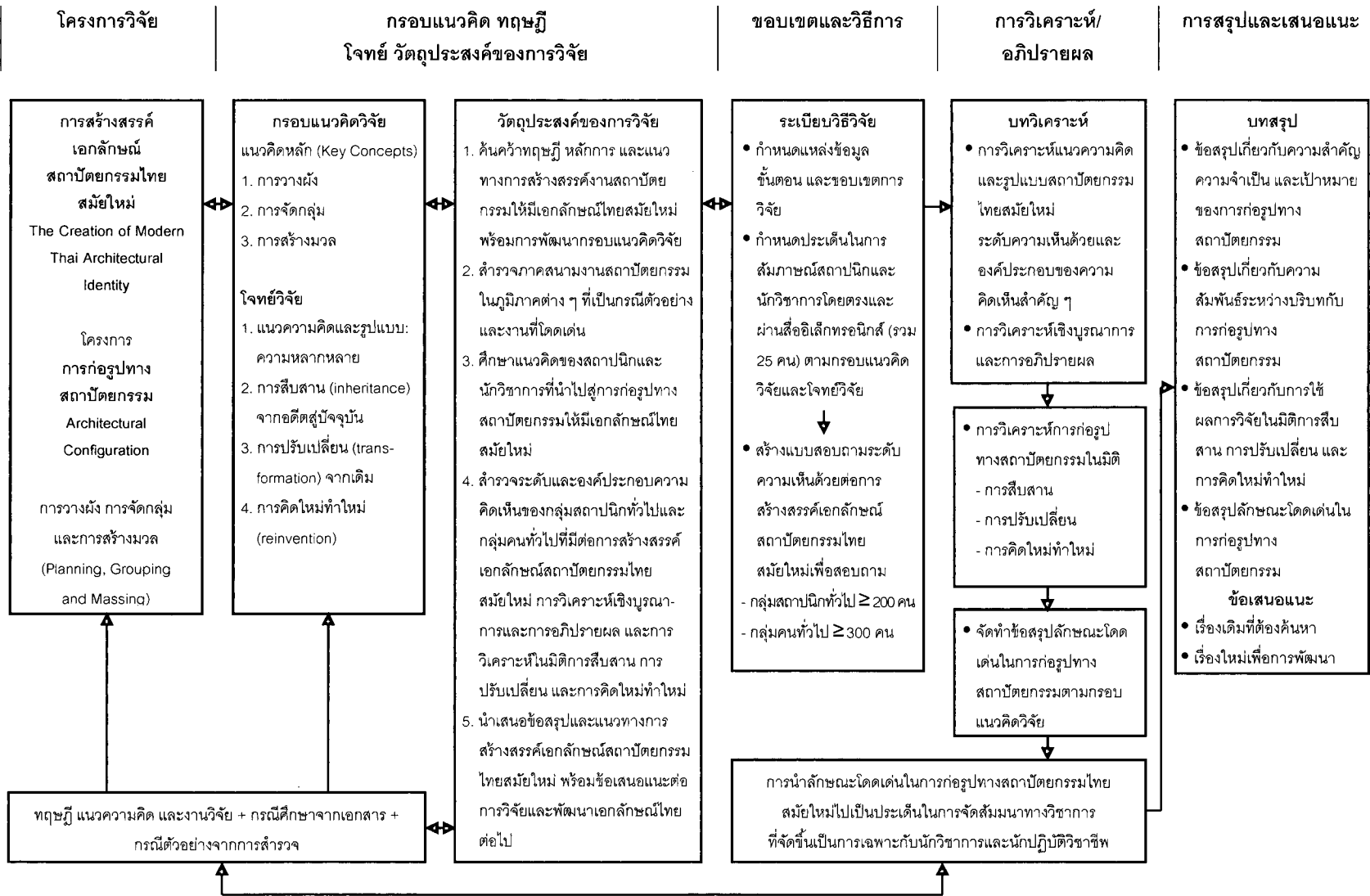
โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ
โครงการวิจัย พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (Fundamentals of Thai Architectural Identity)

แผนภาพ รวม-2 สารและกระบวนการวิจัย

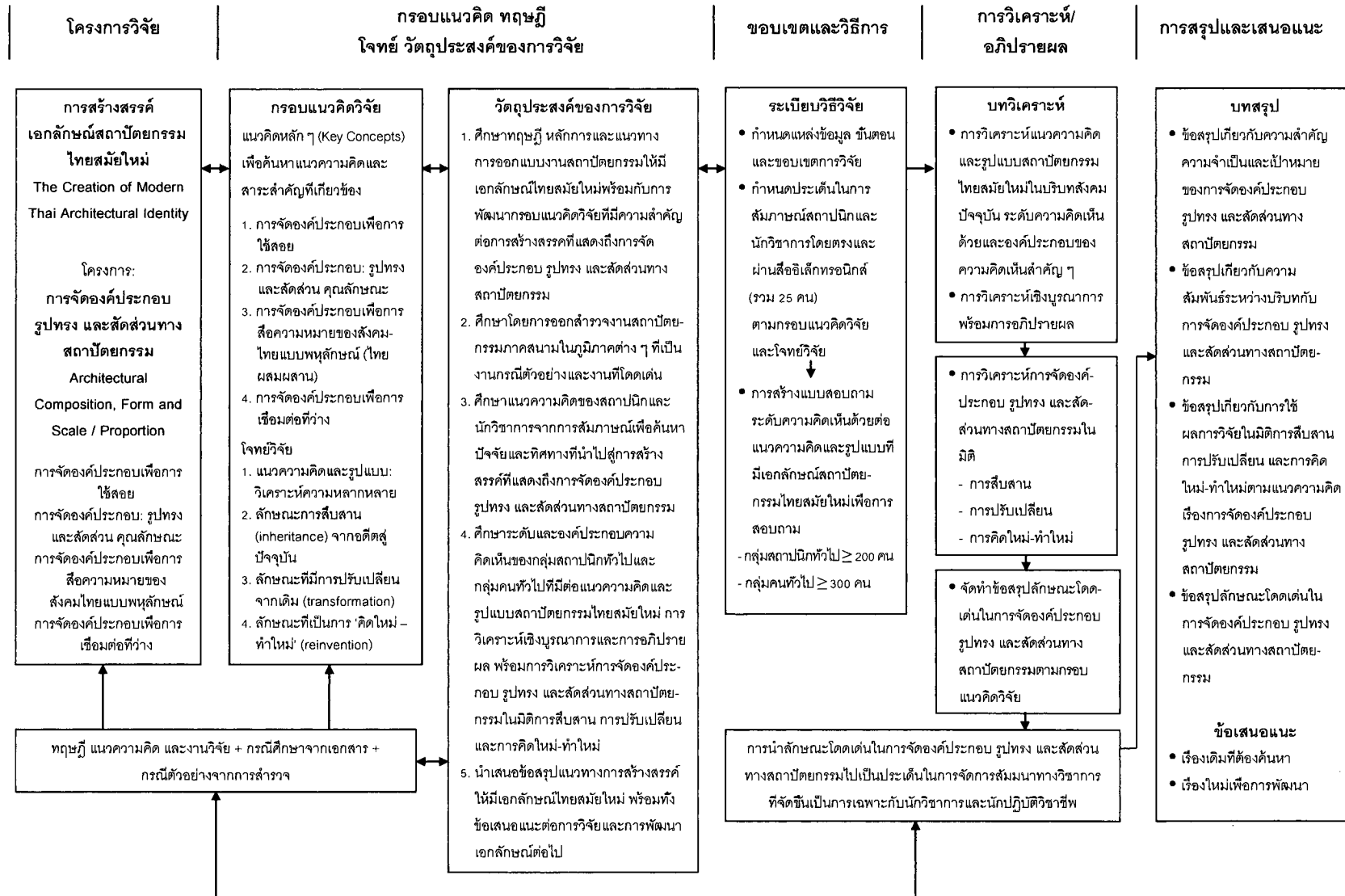
โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ

โครงการวิจัย การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม (Architectural Configuration)

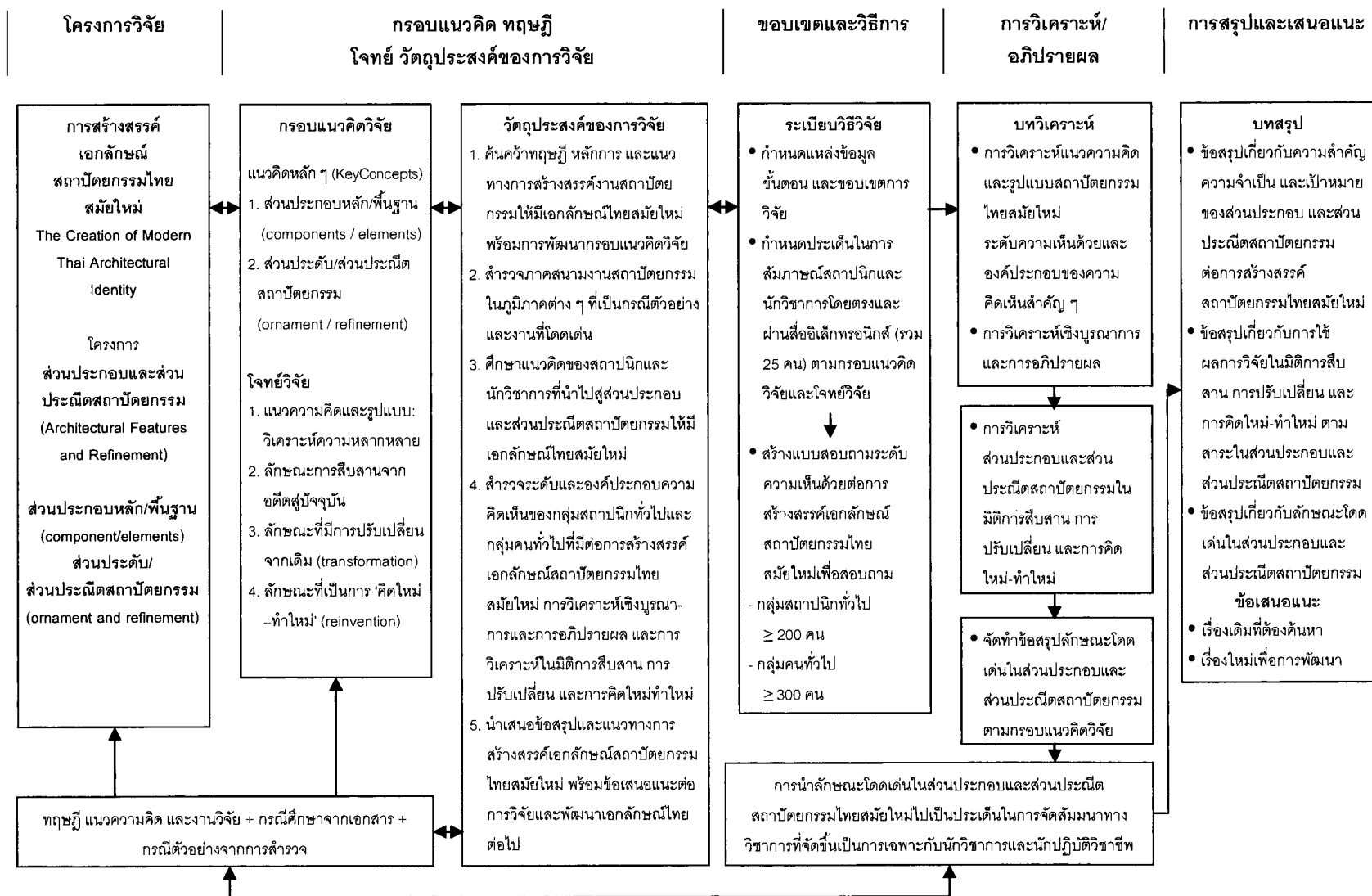
แผนภาพ รวม-3 สารและกระบวนการวิจัย

โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ
โครงการวิจัย การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม (Architectural Composition, Form and Scale / Proportion)

แผนภาพ รวม-4 สารและกระบวนการวิจัย

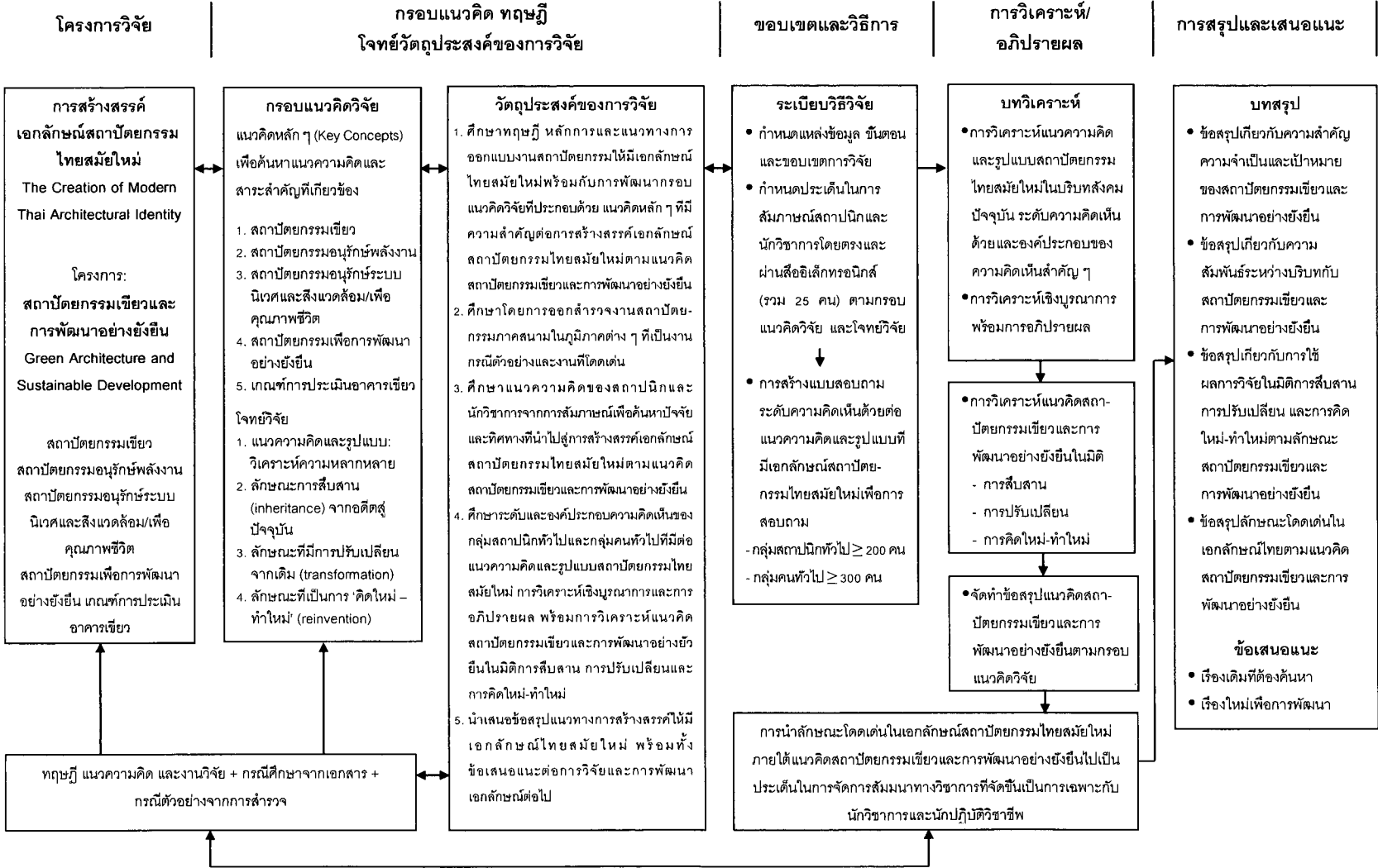
โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ
โครงการวิจัย ส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (Architectural Features and Refinement)

แผนภาพ รวม-5 สารและกระบวนการวิจัย

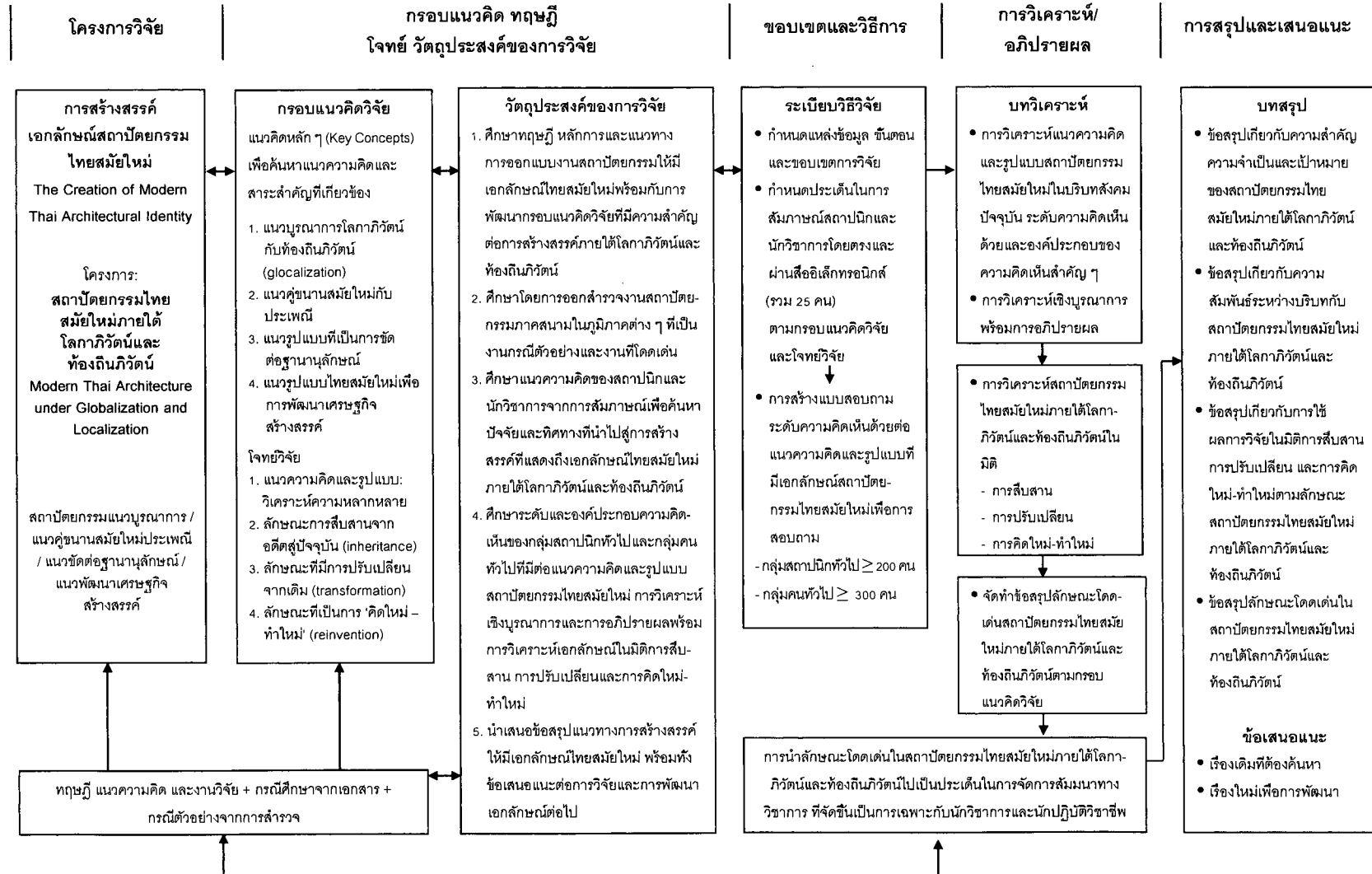
โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ

โครงการวิจัยสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Green Architecture and Sustainable Development)

แผนภาพ รวม-6 สารและกระบวนการวิจัย

โครงการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี โจทย์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและวิธีการ การวิเคราะห์/อภิปรายผล การสรุปและเสนอแนะ
โครงการวิจัย สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นวิวัฒน์ (Modern Thai Architecture under Globalization and Localization)

บทสรุปรวม

การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

การนำเสนอบทสรุปรวมมุ่งการเสนอข้อสรุปจากโครงการวิจัย การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยเป็นการประมวลประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นสาระรวมจากชุดโครงการวิจัยที่ประกอบด้วยโครงการวิจัย 6 โครงการ ส่วนสาระสำคัญของส่วนสรุปที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแต่ละโครงการวิจัยให้พิจารณาได้ในบทสรุปของแต่ละโครงการวิจัย

ในบทสรุปรวมต่อไปนี้จะนำเสนอข้อสรุปในสาระสำคัญเกี่ยวกับ:

1. บริบทในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: ความสำคัญ ความจำเป็น และเป้าหมาย
2. ข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรม
3. ข้อสรุปเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ตามสาระใน:
 - 3.1 พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
 - 3.2 การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม
 - 3.3 การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม
 - 3.4 ส่วนประกอบและส่วนประดับสถาปัตยกรรม
 - 3.5 สถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 - 3.6 สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์
4. ข้อเสนอแนะ: การใช้ประโยชน์ผลการวิจัยเพื่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
5. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

1. บริบทในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: ความสำคัญ ความจำเป็นและเป้าหมาย

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคแห่งการสื่อสาร การหลอมรวมเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็ว สภาวะการณ์เช่นนี้นำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า ความสำคัญและปัญหาของเอกลักษณ์

¹ตามหลักการวางนัยทั่วไป (generalization) และการเพิกถอน (discrimination) ในกระบวนการเรียนรู้ อ่าน วิมล-สิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. (2554: 74-76)

กำลังลดลง อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความเหมือนอาจมีความแตกต่าง เช่นเดียวกับที่ในความแตกต่าง ก็อาจมีความเหมือนได้¹ และเนื่องจากบริบทมีส่วนสำคัญในการกำหนดความเหมือนและความต่าง จึงขอลำดับถึงบริบทในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยตามบริบทระดับพื้นที่ใน 3 ระดับ ดังนี้

บริบทระดับท้องถิ่น ปัจจุบัน อัตลักษณ์พื้นถิ่นยังคงมีความชัดเจน โดยเป็นไปตามอิทธิพลที่เกี่ยวข้อง ทั้งสภาพภูมิอากาศ วัสดุและเทคโนโลยี ปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ ฯลฯ อัตลักษณ์พื้นถิ่นร่วมสมัยยังเป็นสิ่งที่รับรู้ได้สำหรับคนทั่วไป โดยมีลักษณะที่มีการสืบสานอัตลักษณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ ผสมผสานกับปัจจัยหรืออิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากภายนอกพื้นที่ เกิดอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัยของแต่ละท้องถิ่น ผู้คนในท้องถิ่นสามารถสัมผัสกับธรรมชาติ มีความสบายในการอยู่อาศัย

มีข้อสังเกตว่า วิถีชีวิตในลักษณะพื้นถิ่นในระดับชาวบ้าน แตกต่างจากวิถีชีวิตในลักษณะพื้นถิ่นของสถาปัตยกรรมวิสัยทัศน์ที่สถาปนิกจงใจสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ได้ว่า แม้จะมีรูปปลักษณ์พื้นถิ่น แต่ไม่ได้สนองวิถีชีวิตพื้นถิ่น เพราะมีเป้าหมายทางธุรกิจเป็นสำคัญ ในกรณีเช่นนี้จึงไม่เข้าข่ายในแนวบูรณาการโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นวิวัตน์: (glocalization)²

² "glocalization" มาจากคำว่า global + local = glocal ซึ่ง Oxford Dictionary ได้ให้ความหมายไว้ว่า "reflecting or characterized by both local and global considerations." (<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/glocal>)

อ่าน Nagashima (1999) ในบทความ "Global Approach Toward Architecture of Future" ได้กล่าวถึงการพัฒนา ร่วมกันในแนวบูรณาการที่เป็น 'glocal approach'

บริบทระดับประเทศ แม้ว่าความจำเป็นในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยมีน้อยลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ แต่ละประเทศยังคงมีอาคารประเภทที่มีความสำคัญระดับชาติที่มีความจำเป็นที่แสดงออกเอกลักษณ์ประจำชาติ เช่น อาคารรัฐสภา อาคารศูนย์การประชุมแห่งชาติ อาคารศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ฯลฯ อาคารประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมักไม่เคยมีอาคารต้นแบบมาก่อน ย่อมเป็นปัญหาในการนำเสนอรูปแบบที่แสดงออกเอกลักษณ์ว่ามีความสำคัญระดับชาติ ข้อเสนอจากงานวิจัยนี้ คือ มีความจำเป็นในการออกแบบให้มีรูปปลักษณ์ (image) เพื่อการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะการใช้รูปแบบสัญลักษณ์เฉพาะ (icon) ที่คนทั่วไปคุ้นเคย เข้าใจ และรับรู้ถึงความเป็นไทย เพราะลำพังการใช้ลักษณะเชิงนามธรรม (เช่น ความโปร่ง ความโล่ง ความร่มรื่น ฯลฯ) และรวมทั้งลักษณะเชิงรูปธรรม (เช่น รูปแบบระเบียง มีเสาอลวยรายล้อมลาน ฯลฯ) ย่อมไม่เป็นการพอเพียงต่อเป้าหมายการสื่อความหมายเฉพาะที่แสดงถึงการเป็นอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ เช่น การเป็นอาคารรัฐสภาแห่งประเทศไทย เป็นต้น

ในกรณีอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ทั้งสถาปนิกผู้ออกแบบและสถาปนิก/นักวิชาการ

ที่ให้สัมภาษณ์ มีความเห็นสนับสนุนแนวรูปแบบที่อิงจากความสำเร็จในพุทธศาสนาในคติไตรภูมิโดยมุ่งให้เป็น “สปปายะสถาน” เพื่อให้ให้นักการเมืองประกอบกรรมดีในสถานที่แห่งนี้ ด้วยความสำนึกในบาปบุญคุณโทษ อย่างไรก็ตาม สถาปนิก/นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งได้ชี้ไปที่ประเด็นความสับสนปนเปื้อนระหว่างมิติทางโลกและทางธรรม ซึ่งหมายถึงการแยกจากกันระหว่างโลกียธรรมกับโลกุตระธรรม³

บริบทระดับภูมิภาค การให้ความสำคัญเอกลักษณ์ของภูมิภาคเป็นผลสืบเนื่องมาจากความตื่นตัวในภูมิภาคนิยม (regionalism) ภายหลังอิทธิพลสถาปัตยกรรมโมเดิร์นเริ่มลดความสำคัญลง (Powell, 1985; Curtis, 1986: 24-31) ได้เริ่มกลับไปให้ความสำคัญกับแนวท้องถิ่นนิยม (localism) ซึ่งได้พัฒนามาเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย (contemporary vernacular architecture) (Lim and Beng, 1998) หากพิจารณาในระดับภูมิภาค เช่น ภูมิภาคอุษาคเนย์ เป็นต้น พบลักษณะวัฒนธรรมร่วมในพื้นที่ฐานรูปแบบและการก่อสร้างซึ่งได้แก่ รูปแบบหลังคาทรงจั่ว ใต้ถุนสูง รวมทั้งการมีองค์ประกอบ/ส่วนประดับส่วนหน้าจั่ว เป็นลักษณะร่วม ในบริบทที่กว้างและหลากหลายทั้งเชิงพื้นที่และเชิงวัฒนธรรม เช่นในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งมี 10 ประเทศที่เชื่อมโยงกันด้วยเหตุผลทางการเมืองในตอนเริ่มต้น ประเด็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในภูมิภาคอาเซียนยังคงต้องมีการศึกษาค้นคว้ากันต่อไป⁴

การใช้ความเข้าใจของตนเอง (intuition) ในการพิจารณาแบบเหมารวมโดยบุคคลนอกบริบทเพื่อนำไปสู่มุมมองในระดับที่กว้างขึ้น เช่น ภูมิภาคเอเชีย ภูมิภาคชาวพุทธ ฯลฯ จะยิ่งทำให้มีความชัดเจนน้อยกว่าสิ่งที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2555) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมร่วมในบริบทอุษาคเนย์ กล่าวได้ว่า ยังขาดความชัดเจนทั้งในความจำเป็นและเป้าหมายในการชี้ว่าเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในบริบทระดับภูมิภาคเมื่อเปรียบเทียบกับบริบทระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

2. ข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรม

ผลการวิเคราะห์เชิงบูรณาการในงานวิจัยนี้ นำไปสู่ข้อสรุปรวม ดังนี้

1. บริบทกำหนดรูปแบบเอกลักษณ์ ปัจจัยร่วมเชิงบริบททางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมกายภาพต่างมีส่วนในการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอม การพัฒนา การปรับเปลี่ยน และการสืบทอดจากคนรุ่นต่อรุ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์สถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับในบริบทระดับท้องถิ่น

³ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการปกครองของรัฐที่แยกออกจากระบบศาสนา เป็น 'secular state' และมีกฎหมายที่เรียกว่า 'The Separation of Church and State'

⁴ การศึกษาในเบื้องต้นของ วรรณยา จันทน์เรือง (2557) เรื่อง **เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในบริบทอาเซียน**. บ่งบอกถึงความเป็นไปได้ในการเจาะลึกเพื่อค้นหาลักษณะร่วมทางสถาปัตยกรรมของภูมิภาคอาเซียน

และบริบทระดับชาติ ดังนั้น บริบทในมิติต่าง ๆ ซึ่งโดยรวมก็คือวิถีชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเกิดรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรม จึงกล่าวสรุปได้ว่า วิถีชีวิตกำหนดเอกลักษณ์

2. สังคมไทยเป็นสังคมพหุลักษณะ ย่อมหมายถึงการเป็นสังคมที่ประกอบด้วยหลากหลายกลุ่ม หลากหลายวัฒนธรรม ความเป็นเอกภาพมีน้อยลง หลากหลายอิทธิพลภายนอกที่แทรกตัวเข้ามาในอดีต เช่น ในช่วงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 เคยเป็นสิ่งที่สื่อถึงความแตกต่าง แม้ว่าปัจจุบันได้กลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกัน โดยเฉพาะในกรณีพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทกลายเป็นเสน่ห์ของความแตกต่างที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว (ภาพ ร-2) ดังนั้น จึงต้องยอมรับความหลากหลายในรูปแบบสำหรับสังคมพหุลักษณะ

ภาพ ร-2 พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
(ที่มา: <http://tontpd.freehomepage.com/page/w12.html>)

ภาพ ร-3 (ซ้าย) โรงแรมสุโขทัย
(ขวา) โรงแรมอโยธยา รีสอร์ท
แอนดี สปา จ. กระบี่
(ที่มา: (ซ้าย) Hoskin, 1995: 181;
(ขวา) ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2555)

3. หลักการที่ว่าด้วยบริบทเป็นข้อกำหนดรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมนั้น ย่อมขัดต่อกรอบแนวคิดที่กำหนดรูปแบบนอกบริบท เช่น ในกรณีการจำลอง

เจดีย์มาลอยอยู่กลางน้ำล้อมด้วยโถงทางเดินในโรงแรมสุโขทัย ถนนสาทรใต้ (ภาพ ร-3 ซ้าย) หรือในกรณีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยหลากหลายตามยุคสมัยในประวัติศาสตร์สยามประเทศที่โรงแรมอโยธยา รีสอร์ท แอนด์ สปา อ. อ่าวนาง จ. กระบี่ (ภาพ ร-3 ขวา) ฯลฯ เหล่านี้ไม่ว่าด้วยเป้าหมายประการใด ย่อมจัดเป็นกรณีเฉพาะที่มีการกำหนดรูปแบบนอกบริบท ซึ่งทำให้มีข้อสงสัยทำนองเดียวกับในกรณีรูปแบบอาคารโรงเรียนนานาชาติกรุงเทพ ที่กำหนดรูปแบบจากสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนา

4. คำถามที่จำเป็นต้องถามตามมาอีก 2 ข้อ คือ

4.1 จะยอมรับรูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์นอกบริบทว่า มีคุณค่าต่อการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์หรือไม่ เพียงใด

4.2 การยอมรับรูปแบบที่เป็นเพียงการนำเสนอรูปลักษณะที่มีความสอดคล้องกับบริบททางกายภาพเพื่อสื่อถึงความเป็นไทย/ลักษณะไทย โดยปราศจากการคำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิต (รวมความเชื่อและประเพณีปฏิบัติ) ซึ่งแตกต่างจากเอกลักษณ์/ลักษณะไทยในอดีตที่สะท้อนมาจากสภาพการดำรงชีวิตหรือบรรยากาศการอยู่อาศัยที่มีการสัมผัสกับธรรมชาติโดยตรง การนำเสนอรูปแบบที่แยกออกจากบริบทวิถีชีวิตเช่นนี้เป็นที่ยอมรับได้มากน้อยเพียงใด

5. ในการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ (iconic design) ที่มุ่งไปที่การสื่อความหมายเฉพาะ โดยเฉพาะการสื่อถึงลักษณะไทย เช่น รูปแบบหลังคาจั่วซ้อนชั้น เครื่องยอดทรงสูงยอดแหลมเป็นชั้น ๆ ฯลฯ ซึ่งเป็นทางออกในการนำรูปแบบ ‘ของสูง’ ของสถาปัตยกรรมประเพณีวัดและวังในอดีตมาใช้กับอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติที่ต้องการสื่อเอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ไทยที่ได้เป็นเอกลักษณ์นอกบริบทวิถีชีวิตทำให้จำเป็นต้องพิจารณามิติทางจิตวิญญาณเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสมมานาน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยต่อไป

6. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการจัดลำดับชั้นอย่างแอบแฝงอยู่ในตัว ดังสังเกตได้จากลักษณะความเป็นไทยตามที่นิยมของคนทั่วไป ที่ปรากฏว่าท่ามกลางความหลากหลายในสิ่งที่มีความเป็นไทยตามที่คนทั่วไปรับรู้หรือปฏิบัติอยู่ มีมิติพื้นฐานแอบแฝงหลายประการกำกับอยู่ ซึ่งได้แก่ ลำดับชั้นในโครงสร้างสังคม รวมทั้งทัศนคติต่อสุนทรียภาพในมิติความสงบสุข และความสนุกสนาน (Cornwel, 2005: 7-12)

7. ตามข้อ 6 ประเด็นการมีการจัดลำดับชั้นอย่างแอบแฝงอยู่ในตัวในสังคม

ย่อมสอดคล้องกับการรับรู้ฐานานุลักษณะในงานสถาปัตยกรรม กล่าวคือ การมีความสัมพันธ์ระหว่างฐานานุรูปกับฐานานุศักดิ์ ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติที่ยึดถือมาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบและองค์ประกอบของอาคารทางศาสนาและอาคารทางราชสำนักที่จัดเป็น 'ของสูง' จึงมักไม่ปรากฏในอาคารทั่วไป การแสดงออกลักษณะไทยสำหรับอาคารประเภทที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีต จึงมีทางออกอยู่ที่การสื่อด้วยรูปแบบเชิงสัญลักษณ์เฉพาะ (icon) ที่มีการออกแบบที่ผ่านการศึกษาและการวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อให้มีการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ต้องการ (อภินันท์ เกษมสุข, 2555) ทั้งนี้ สถาปนิก/นักวิชาการส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับการใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ที่คุ้นทั่วไปคุ้นเคยเพื่อให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการสื่อ และจัดเป็นการใช้รูปแบบสัญลักษณ์โดยอนุโลม ที่ไม่เป็นการขัดต่อฐานานุลักษณะ

8. ถ้าพิจารณารูปแบบสถาปัตยกรรมโดยเอาบริบทเป็นตัวตั้ง อุปนิสัยใจคอของคนไทย โดยเฉพาะในคำว่าเรขาคณิตฐานานุ ย่อมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและรวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรม งานวิจัยนี้ได้พบว่า มีอาคารจำนวนไม่น้อยที่เข้าข่ายการแสดงออกถึงรูปลักษณะในแนว “สนุกซีเล่น” ซึ่งสถาปนิก เช่น สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงในการให้สัมภาษณ์กับคณะผู้วิจัยในกรณีที่ได้ออกแบบอาคารตึกหุ่นยนต์ คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า แท้จริงแล้วสถาปัตยกรรมไทยในอดีตที่ผ่านมาก็มีการจัดองค์ประกอบและการประดับประดาที่เป็นไปในแนวสนุกสนานมาอย่างต่อเนื่อง (ภาพ ร-4)

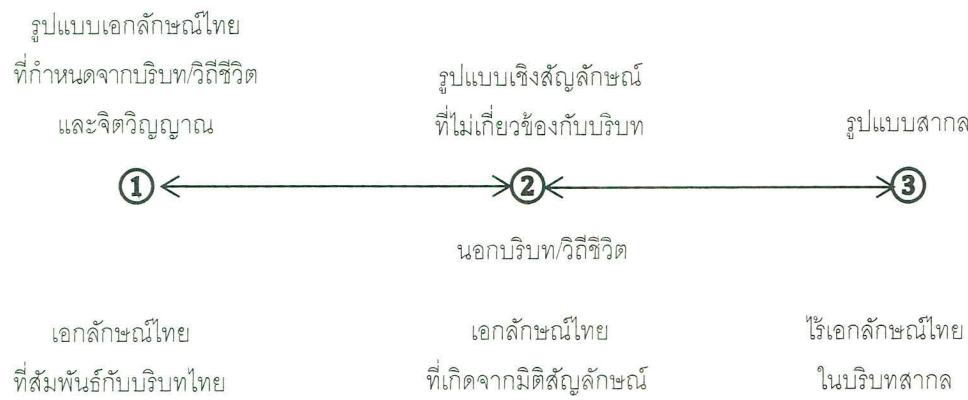
ภาพ ร-4 ภาพในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
(ที่มา: Sthapitanonda and Mertens, 2005: 129)

9. ในแนวคิดที่มุ่งนำเสนอรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ ทำให้การออกแบบส่วนหนึ่งมองข้ามประเด็น**สัจจะในงานสถาปัตยกรรม** เช่น การใช้หลังคามุงด้วยจากหรือแฝกทับบนหลังคาแผ่นใส เพื่อให้ได้บรรยากาศสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือเพื่อเหตุผลอื่น หรือการหุ้มเสาคอนกรีตขนาดเล็กด้วยไม้รอบนอกให้เป็นเสาไม้ขนาดใหญ่ ฯลฯ เหล่านี้เพียงพอเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายได้ตามที่ต้องการ

10. จากปัจจัยตัวกำหนดรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ข้อ 1. ถึงข้อ 9. อาจสรุปได้ว่า **มีระดับคุณค่าของการแสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย** โดยขึ้นอยู่กับ**การพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในแผนภาพ 5-1** ดังนี้

แผนภาพ 5-1 ระดับการแสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยตามความสัมพันธ์กับบริบทไทย

① → ② ระดับคุณค่าการแสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยลดลง
โดยมีการใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์เพิ่มขึ้น

② → ③ ระดับคุณค่าการแสดงออกทางสัญลักษณ์ลดลง และแทนที่
ด้วยรูปแบบสากล

11. การออกแบบให้มีเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จึงเป็นทางเลือกที่ผู้ออกแบบพิจารณาจาก 1) **เงื่อนไข**ที่มีอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น อาคารประเภทโรงแรม รีสอร์ท ย่อมเอื้อต่อการสร้างสรรค์อัตลักษณ์พื้นถิ่น ฯลฯ 2) **ข้อจำกัด** โดยเฉพาะที่ทำให้ต้องออกแบบที่อาศัยเพียงรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ 3) **เป้าหมาย** เพื่อสนองความต้องการระดับชุมชนท้องถิ่นหรือระดับประเทศ ฯลฯ และ 4) **การไม่สร้างความขัดแย้ง** จากความพยายามในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยด้วยรูปแบบเชิงสัญลักษณ์

12. ท้ายสุดคณะผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับข้อเสนอของสมชาติ จิ่งศิริอารักษ์ (2555) ในการให้สัมภาษณ์ที่ได้ชี้ไปที่ประเด็นการมุ่งออกแบบให้มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยให้มีคุณภาพโดยรวมของงานออกแบบที่ดีพอ ส่วนรูปแบบสัญลักษณ์เป็นเพียงองค์ประกอบอาคารเพื่อการสื่อความหมายเฉพาะในบริบทอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นหลัก (ตามข้อ 10 คือ งานออกแบบช่วง ② → ③) อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยเสนอให้ยกระดับงานออกแบบให้มีการแสดงออกเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในช่วง ① → ② ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ข้อจำกัด เป้าหมาย และการไม่สร้างข้อขัดแย้ง (ตามข้อ 10 และ 11)

3. ข้อสรุปเกี่ยวกับการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่ทำใหม่

จากการวิเคราะห์เชิงบูรณาการ และการวิเคราะห์การสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ได้ข้อสรุป ดังนี้

3.1 พื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

1. ลักษณะพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่ได้ทำการศึกษาในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย 5 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะเชิงนามธรรม ลักษณะเชิงรูปธรรม ลักษณะความงาม รูปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และลักษณะไทย: ความเป็นไทย/วิถีไทย โดยได้ทำการวิเคราะห์สภาพการณ์ในการสืบสาน (inheritance) อย่างต่อเนื่อง การปรับเปลี่ยน (transformation) ตามบริบทสังคมที่ได้เปลี่ยนไป และการคิดใหม่-ทำใหม่ (reinvention) จากการพิจารณากฎงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทย/เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่/รูปแบบสมัยใหม่

ในภาพรวมลักษณะพื้นฐานเอกลักษณ์ทั้ง 5 ประการ ต่างก็มีการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ แต่มีความแตกต่างกันตามความสัมพันธ์กับสาระต่าง ๆ ในลักษณะพื้นฐานเฉพาะและบริบทที่เกี่ยวข้อง

2. ลักษณะเชิงนามธรรม เป็นลักษณะพื้นฐานที่ค่อนข้างคงที่ในงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีการสืบสานมาได้อย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ประกอบด้วยลักษณะนามธรรมที่โดดเด่นอยู่ 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเบา ลอยตัว 2) ความโปร่ง ความโล่ง 3) ความอบอุ่น 4) ความร่มรื่น ความเย็นสบาย 5) ความสว่าง ความสลัว และความมืด 6) ความสงบ ความสงัด โดยลักษณะเชิงนามธรรมดังกล่าวเป็นลักษณะที่มีการสืบสานอย่าง

ชัดเจน แม้ว่าได้มีการแปรเปลี่ยนในลักษณะรูปธรรมตามทางเลือกในงานออกแบบ แต่ก็ยังคงลักษณะนามธรรมไว้ได้ งานออกแบบสถาปัตยกรรมที่ได้มีการปรับเปลี่ยน หรือที่ได้มีการคิดใหม่-ทำใหม่ก็ยังคงลักษณะพื้นฐานที่เป็นลักษณะนามธรรม นอกจากนี้ ลักษณะนามธรรม เช่น ความโปร่ง ความโล่ง ความร่มรื่น ความเย็นสบาย ฯลฯ เป็นลักษณะที่เชื่อมโยงกับสภาพภูมิอากาศที่นำไปสู่ลักษณะพื้นฐานที่เป็นลักษณะนามธรรมดังกล่าว¹

3. ส่วน**ลักษณะเชิงรูปธรรม** เป็นลักษณะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ 1) รูปแบบที่อิงกับวิถีธรรมชาติ: การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ 2) รูปแบบการจัดภูมิทัศน์: พื้นที่สีเขียว/พื้นที่ว่างกับอาคาร/ชุมชน 3) ลักษณะที่แสดงถึงภูมิปัญญาไทย ทั้งลักษณะคุ่มแดด คุ่มฝน ลักษณะพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน และลักษณะรายล้อมลาน และ 4) ลักษณะพื้นที่ถิ่นร่วมสมัย: อดีตลักษณะจากการสืบสานทางวัฒนธรรม จากหลากหลายแนวทาง ทั้งการใช้วัสดุ รูปลักษณ องค์ประกอบต่าง ๆ รูปแบบที่อิงกับสิ่งของเครื่องใช้/อาคารเฉพาะ และลักษณะการจัดพื้นที่ใช้สอย ตลอดจนรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งพื้นฐานทางภูมิปัญญาและลักษณะพื้นที่ถิ่นร่วมสมัยดังกล่าว นำไปสู่การปรับเปลี่ยนลักษณะรูปธรรมให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมปัจจุบัน จึงปรากฏตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมจำนวนมากที่มีปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิม เป็นการสืบสานในลักษณะปรับเปลี่ยน⁵

4. **ลักษณะความงาม** ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ทำให้เกิดความงาม โดยเฉพาะสถานที่ตั้ง และการจัดวางอาคาร การจัดพื้นที่ใช้สอยที่เรียบง่าย การจัดองค์ประกอบ รูปทรงและสัดส่วน และการเลือกใช้วัสดุและสี ส่วนลักษณะเด่นของความงาม ได้แก่ **ความอ่อนช้อย** และ **ความละเอียดประณีต** ลักษณะความงามเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรับรู้ได้ จึงมีทั้งการสืบสานและการปรับเปลี่ยนที่ ยังคงแสดงออกถึงความอ่อนช้อย และความละเอียดประณีตจากการประดับประดาและการมีลวดลายตกแต่งอย่างวิจิตร โดยมีการปรับเปลี่ยนเส้นสายอ่อนช้อยจากเส้นสายทรงจอมแหเดิม และที่ปรากฏชัดคือ ไม่ปรากฏการใช้เส้นโค้งหงายแบบท้องสำเภาที่เส้นฐานและสันหลังคา อันเนื่องจากการใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ ความงามอีกส่วนหนึ่งเกิดจากศักยภาพเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่นำไปสู่การจัดภูมิทัศน์ภายในที่เป็นการคิดใหม่-ทำใหม่ (ภาพ ร-5)

⁵ ลักษณะนามธรรมจึงมีความเป็น 'แก่น' ในขณะที่ลักษณะรูปธรรมมีความเป็น 'เปลือก' สอดคล้องกับประเด็นที่ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 64) ได้กล่าวถึงในความสัมพันธ์ระหว่าง 'แก่น' กับ 'เปลือก'

ภาพ ร-5 การจัดภูมิทัศน์ภายใน
โถงธนาคารไทยพาณิชย์ปาร์ค
พลาซ่า

(ที่มา: Wangrungrun, 1996: 51
และ 53)

5. **รูปลักษณ์เชิงสัญลักษณ์** เป็นลักษณะพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยเป็นประเด็นที่สถาปนิกและนักวิชาการให้ความสนใจและกล่าวถึงมากที่สุดในบรรดาลักษณะพื้นฐานทั้ง 5 ประการ รูปลักษณ์เชิงสัญลักษณ์ประกอบด้วย 1) รูปลักษณ์ตามคติความเชื่อ ทั้งความเชื่อทั่วไปเกี่ยวกับการหันทิศ และความเชื่อตามคติจักรวาลไตรภูมิ 2) รูปลักษณ์เพื่อการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะการสื่อความหมายด้านเอกลักษณ์ไทย การสื่อความหมายด้วยรูปแบบสัญลักษณ์เฉพาะ (icon) การสื่อความหมายเฉพาะในฐานานุลักษณะ/พลัง/อำนาจ และการสื่อความหมายด้านความเป็นชุมชนและคุณภาพชีวิต

สำหรับรูปลักษณ์ตามคติความเชื่อ ปรากฏความชัดเจนในการสืบสานในการหันสู่ทิศมงคล แม้ว่าสภาพการณ์ในชุมชนเมืองหนาแน่นอาจไม่เอื้อก็ตาม ส่วนความเชื่อทางพุทธศาสนาในคติจักรวาลไตรภูมิ มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยยังคงรูปแบบเขาพระสุเมรุเป็นสำคัญ ทั้งการสืบสานและการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ยังคงมีความสำคัญต่อการใช้รูปลักษณ์เพื่อการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะมีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์เพื่อการสื่อความหมายด้วยรูปแบบสัญลักษณ์เฉพาะในการใช้รูปแบบที่มีเครื่องยอด จั่ว รูปแบบดอกบัว และน้ำ และการสื่อความหมายเฉพาะในฐานานุลักษณะ/พลังและอำนาจ โดยการใช้เครื่องยอดทรงสูงยอดแหลมซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ไปตามความเหมาะสม ส่วนการสื่อความหมายด้านความเป็นชุมชนและคุณภาพชีวิตนั้น แม้ว่าสังคมไทยปัจจุบันมีความเป็นชุมชนน้อยลงไปมาก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2541: 89-90) แต่สถาปนิกบางส่วนเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว ได้พยายามออกแบบในแนวปรับเปลี่ยนที่ยังคงสื่อถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน (ภาพ ร-6)

ภาพ ร-6 (บน) 'ใจบ้าน' ภายในอาคารธนาคารกสิกรไทย สำนักงานแจ้งวัฒนะ สถาปนิกจงใจออกแบบให้มีการรื้อฟื้นเดิมออก 2 ระดับ เพื่อเปิดเป็นพื้นที่โล่งสำหรับส่งเสริมการสังคม; (ล่าง) โครงการบ้านเอื้อนธรรมที่มีการจัดวางผังให้มีลักษณะการอยู่ร่วมกัน

(ที่มา: (บนซ้าย) นิตยสารอินทนาเนีย, 2552: 48; (บนขวา) ผู้วิจัย, มีนาคม 2555; (ล่าง) อีรพล นิยม, ตุลาคม 2555)

6. ในพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ยังต้องพิจารณา**ลักษณะไทย: ความเป็นไทย/วิถีไทย** ซึ่งเป็นหนึ่งในห้าลักษณะพื้นฐาน โดยได้พิจารณา 1) จิตวิญญาณของความเป็นไทย โดยเฉพาะความต่อเนื่องจากรากฐานประเพณี ทั้งความเป็นไทยแบบทางการ และความเป็นไทยตามที่นิยม และทัศนคติที่เกี่ยวข้อง 2) ปัจจัยด้านอุปนิสัยของคนไทย ในมิติความรื่นเริง ความสนุกสนาน

กล่าวได้ว่า แม้จะความจำเป็นในการสร้างเอกภาพทางการเมืองผ่าน 'ความเป็นไทย' ได้หมดไป แต่ความต่อเนื่องจากรากฐานประเพณีก็ยังมีอยู่ ทั้งความเป็นไทยแบบเป็นทางการสำหรับงานสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญระดับชาติ และความเป็นไทยตามที่นิยม

โดยเฉพาะการใช้ลักษณะไทย/เอกลักษณ์ไทยเพื่อเอื้อประโยชน์ในธุรกิจการท่องเที่ยว ที่สำคัญคือที่ผ่านมา (และในอนาคต) มีความสับสนพอสมควรในความพยายามสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมที่คิดว่าเป็นตัวแทน ‘หน้าตา’ ประเทศไทยสำหรับนำเสนอในงาน World Exposition โดยมีมุ่งไปที่การสืบสานและการปรับเปลี่ยน แต่ไม่ใช้การคิดใหม่-ทำใหม่ รูปแบบที่เกิดจากการคิดใหม่-ทำใหม่ที่ยังคงเอกลักษณ์นั้น ปรากฏที่ศาลาจีนใน World Expo 2010 ที่นครเซี่ยงไฮ้ อย่างไรก็ตาม ด้วยอุปนิสัยขี้เล่น รักความสนุกสนานของคนไทยก็ปรากฏมีอาคารจำนวนไม่น้อยที่ได้แสดงออก ‘ความสนุกขี้เล่น’ ที่จัดเป็นส่วนหนึ่งของการคิดใหม่-ทำใหม่ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

3.2 การก่อรูปทางสถาปัตยกรรม

1. การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการหลัก คือ การวางผัง การจัดกลุ่ม และการสร้างมวล โดยได้พิจารณากรณีงานสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ เพื่อวิเคราะห์สภาพการณ์ในการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ ปรากฏว่า ในภาพรวมการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมทั้ง 3 ประการมีการสืบสานต่อเนื่องจากอดีต และการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มในการพัฒนาสู่การคิดใหม่ทำใหม่ปรากฏให้เห็นได้ อย่างเป็นรูปธรรมด้วยเช่นกัน โดยมีความแตกต่างกันที่สัมพันธ์กับสาระและบริบทที่เกี่ยวข้อง

2. การวางผัง เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมโดยการแผ่พื้นที่ครอบคลุมบริเวณตามแนวราบ ประกอบด้วยประเด็นที่ต้องพิจารณา 4 ประการ ได้แก่ 1) ทิศทาง 2) แนวแกน 3) ลำดับ และ 4) ระดับ ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวที่เป็นข้อพิจารณาในการวางผังคล้ายตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานแล้ว ยังมีหลักความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้มีการสืบสานจากงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีตสู่งานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกรณีอาคารอันเนื่องในพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนให้ตอบรับกับอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยสมัยใหม่และบริบทที่เปลี่ยนไปอย่างกว้างขวาง โดยยังคงลักษณะพื้นฐานการวางผังแบบเดิม ๆ อยู่มาก กระนั้นก็ตาม มีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นการพัฒนาสู่การคิดใหม่-ทำใหม่ในบางกรณีเช่นกัน

3. การจัดกลุ่ม ตามแนวทางการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยนิยมกระจายมวลอาคารออกจากกันแยกตามประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ แล้วจัดรวมกลุ่มเข้าด้วยกันใน 3

แบบหลัก ได้แก่ 1) การวางอาคารเรียงเป็นแนว 2) การวางอาคารโอบล้อมองค์ประธาน และ 3) การวางอาคารโอบล้อมที่ว่าง กรณีงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ปรากฏว่าการจัดกลุ่มอาคารทั้ง 3 แบบมีทั้งการสืบสานจากอดีตโดยตรง การปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของบริบทปัจจุบัน เช่น การเชื่อมอาคารให้มีความต่อเนื่องกัน การแปรผันการโอบล้อมเป็นลักษณะกึ่งปิด-กึ่งเปิด รวมทั้งมีแนวโน้มในการพัฒนาสู่การคิดใหม่-ทำใหม่ โดยเฉพาะในการจัดกลุ่มแบบการวางอาคารโอบล้อมที่ว่างซึ่งเป็นแบบที่มีการนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่มากที่สุด อาทิ การสร้างที่ว่างในกลุ่มอาคารให้มากกว่า 1 แห่ง หรือการสร้างที่ว่างลักษณะปิดแทนที่ว่างลักษณะเปิดโล่งตามแบบเดิม ทั้งนี้ เพื่อสนองตอบต่อสังคมสมัยใหม่

4. **การสร้างมวล** ซึ่งเป็นการก่อปริมาตรของสถาปัตยกรรมขึ้นสู่เบื้องบน ประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) ไตรภาค 2) การเรียงตัวทางตั้ง 3) ฐานานุ-ลักษณะ 4) จักรวาลจำลอง และ 5) ลักษณะอนุสาวรีย์ การสร้างมวลลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแสดงลักษณะไทยให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงมีการสืบสานจากอดีตสู่การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยมีการปรับเปลี่ยนในลักษณะการลดทอนรายละเอียดและความซับซ้อนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสู่ความเรียบง่ายตามแนวสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ตลอดจนการนำไปประยุกต์ใช้กับอาคารทางสูง ทั้งนี้ การสร้างมวลด้วยลักษณะไตรภาคและลักษณะอนุสาวรีย์มีการนำมาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มากที่สุด นอกจากการสืบสาน การปรับเปลี่ยนแล้ว ยังมีการคิดใหม่-ทำใหม่ด้วยการพัฒนารูปแบบ วิธีการ และวัสดุใหม่ ๆ ตามสภาพการณ์ปัจจุบันอีกด้วย

3.3 การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม

1. การจัดองค์ประกอบ รูปทรง และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย 2) การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ 3) การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายของสังคมไทยแบบพหุนิยม: แบบไทยผสมผสาน 4) การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อของที่ว่าง โดยมีระดับของการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ในแต่ละแนวคิดมากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมร่วมสมัยเป็นหลัก แนวทางส่วนใหญ่เป็นการนำรูปแบบและแนวคิดจากสถาปัตยกรรมในอดีตมาปรับเปลี่ยน มากกว่าการสืบสานและการคิดใหม่-ทำใหม่

2. การจัดองค์ประกอบเพื่อการใช้สอย มีการสืบสานรูปแบบและแนวคิดในการจัดองค์ประกอบและการจัดผังของเรือนไทยในอดีตมาใช้ ซึ่งเป็นการจัดองค์ประกอบแบบสมดุลแบบอสมมาตร (asymmetrical balance) ไม่ได้คำนึงถึงแกนกลางเป็นสำคัญ รูปแบบที่โดดเด่น ได้แก่ การแยกมวลอาคารออกเป็นย่อย ๆ ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง การมีพื้นที่รองรับกิจกรรมอเนกประสงค์ การจัดผังเพื่อรองรับการขยายตัวและการเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยชาน ระเบียง ทางเดินเท้า มีการนำมาใช้ทั้งในอาคารพักอาศัยและอาคารสาธารณะสมัยใหม่ โดยมีการปรับเปลี่ยนและคิดใหม่-ทำใหม่ที่ได้คำนึงถึงบริบทของสังคมปัจจุบัน

3. การจัดองค์ประกอบ: รูปทรงและสัดส่วน คุณลักษณะ เป็นการสืบสานรูปทรงและสัดส่วนของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตหรือสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่โดดเด่น เพื่อเสริมสร้างลักษณะไทยและสร้างความสอดคล้องกับภูมิภาคท้องถิ่น รูปแบบที่ปรากฏ ได้แก่ การใช้หลังคาทรงจั่วที่มีความลาดชันสูง การซ้อนชั้นหรือลดมุขของหลังคาเพื่อสร้างความเบา ลอยของผืนหลังคา การใช้เส้นสายโค้งขององค์ประกอบหลังคา ลักษณะไตรภาคของเรือนไทย (หลังคา: ตัวเรือน: ใต้ถุน) ที่แสดงออกถึงความโปร่ง โล่ง การยกลอยเพื่อเป็นใต้ถุนรองรับกิจกรรมอเนกประสงค์ ลักษณะโอบล้อม โดยมีรูปแบบทั้งที่เป็น การสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่โดยได้คำนึงถึงบริบทที่ตั้ง และมีการผสมผสานวัสดุและวิธีการก่อสร้างท้องถิ่นเข้ากับวัสดุและวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่

4. ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับธรรมชาติของที่ตั้ง (น้ำและต้นไม้) เป็นลักษณะเด่นของเรือนไทยในอดีตที่เกิดจากปัจจัยสภาพแวดล้อม และแสดงออกถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติตามแนวคิดแบบตะวันออก รูปแบบการใช้น้ำและต้นไม้กับอาคารมีทั้งการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เช่น เพื่อเสริมสร้างสุนทรีภาพและเพิ่มความเย็นและความร่มรื่นให้กับอาคาร เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับบำบัดน้ำเสียจากภายในอาคาร เพื่อเป็นแนวรั้วของอาคาร เพื่อเป็นเส้นทางสายตาไปสู่ส่วนสำคัญของอาคาร เพื่อเป็นทางสัญจรในโครงการ หรือเพื่อสื่อความหมายหรืออ้างอิงถึงวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผูกพันกับธรรมชาติทั้งน้ำและต้นไม้ รูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารสมัยใหม่กับน้ำ ได้แก่ 1) การลอยบนน้ำ 2) การใช้ น้ำเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาคาร ส่วนรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารสมัยใหม่กับต้นไม้ ได้แก่ 1) การวางผังอาคารโอบล้อมหรือกระจายไปตามกลุ่มต้นไม้เดิม 2) การมีต้นไม้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของอาคาร

5. การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายเชิงรูปธรรม: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย เป็นแนวทางการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่สื่อ 'สาร (message)' หรือ 'สัญลักษณ์ (symbol)' โดยมีรูปแบบ ได้แก่ 1) การสื่อความหมายด้วยองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สัมพันธ์กับที่ตั้ง/ภูมิภาค 2) การสื่อความหมายด้วยลักษณะไทยรูปแบบอื่น ๆ เช่น สิ่งของหรืองานหัตถกรรมพื้นถิ่น สัญลักษณ์ขององค์กรต่าง ๆ มาใช้ 3) การอ้างอิงถึงสถาปัตยกรรมไทยที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้ ในการสื่อความหมายเชิงรูปธรรมต้องระมัดระวังการนำองค์ประกอบจากสถาปัตยกรรมในอดีตที่เป็น 'ของสูง' มาใช้ เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดฐานานุรักษ์ โดยอาจมีข้อยกเว้นในบางกรณี เช่น ในกรณีอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติอย่างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ยังเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันอยู่

6. การจัดองค์ประกอบเพื่อการสื่อความหมายเชิงนามธรรม: สถาปัตยกรรมที่สะท้อนสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ เป็นการสื่อความหมายเชิงนามธรรมของเรือนไทยในอดีต เช่น ความโปร่งโล่ง ความเบาลอย ความสงบ/ความสงบ ความร่มรื่น ในอาคารสมัยใหม่ ด้วยรูปแบบการยกอาคารลอย การจัดวางหมู่อาคารกระจายกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นต้น โดยการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมปัจจุบัน

7. การจัดองค์ประกอบเพื่อการเชื่อมต่อของที่ว่าง เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยที่สะท้อนถึงจิตวิญญาณแบบตะวันออก และแสดงถึงความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันระหว่างวิถีชีวิตตะวันออกกับธรรมชาติแวดล้อม แนวทางที่เด่นชัด ได้แก่ การจัดผังอาคารโดยมีสุนทรียภาพของแสงสว่างสัมพันธ์กับการจัดลำดับของที่ว่างจากภายในสู่ภายนอกอาคาร จากพื้นที่ส่วนมืด สู่ 'พื้นที่สีเทา' หรือ 'พื้นที่แสงสลัว' และพื้นที่ส่วนสว่างตามลำดับ แนวทางนี้เป็นแนวทางที่สืบสานมาจากการจัดลำดับของที่ว่างในเรือนไทย และเป็นแนวทางที่ไม่ยึดติดกับการนำองค์ประกอบสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้กับอาคารสมัยใหม่

3.4 ส่วนประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

1. ภาพรวมและโครงสร้าง

'รูปลักษณ์ไทย' เป็นองค์ประกอบที่มีความโดดเด่น สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นเรื่องแรก ๆ ได้แก่ รูปลักษณ์ของซุ้มทางเข้า หลังคาทรงหน้าจั่ว หลังคาซ้อนชั้น เสาลอยใต้ถุนสูง ค้ำยัน ประตูหน้าต่างและช่องเจาะทรงสูงตามตั่ง หลังคาพะไล หลังคากันสาดที่มีชายคายื่นยาวค้อมแดดค้อมฝนตามลักษณะของสถาปัตยกรรมเขตร้อนชื้น ทั้งนี้รูปลักษณ์ไทยนั้นอาจเนื่องมาจากความต่อเนื่องของรากฐานประเพณีและวัฒนธรรมฝังลึกในขณะเดียวกัน การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทยด้วยส่วนประดับตกแต่ง ได้แก่ ลวดลายหรือศิลปกรรม ซุ้มประตู รวมทั้ง การทำให้อาคารมีความนุ่มนวลอ่อนช้อย โดยการประดับอาคารด้วยยอดแหลม ฐานอาคารมีการย่อมุมหรือการเพิ่มมุม การประดับตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมแบบไทยเดิม อาทิ โคมไฟ จิตรกรรม ปฏิมารกรรม เป็นต้น ประกอบกับ การสร้างบรรยากาศด้วยความนิ่งสงบนั้นสามารถรับรู้ได้จากความเป็นระเบียบ เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน สมถะ หรือความสมดุล

2. ส่วนประกอบหลัก/พื้นฐาน (components/elements)

1) ซุ้มทางเข้าหรือซุ้มประตูทางเข้า (gateway) เป็นสิ่งที่เน้นความสำคัญหรือเป็นสัญลักษณ์ในการเข้าถึงอาคาร สามารถนำลักษณะเด่นชัดนี้ไปใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่สามารถสื่อให้เห็นถึงลักษณะไทยสมัยใหม่ โดยเป็นการเน้นความสำคัญของบริเวณทางเข้าอาคาร หรือพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ซึ่งยังสามารถนำมาใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน โดยอาจใช้รูปแบบซุ้มทางเข้าลักษณะแบบวิหารในการประดับตกแต่งอาคาร ซึ่งจัดเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมให้มีเอกลักษณ์ไทย จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ได้นำแนวทางการสืบสานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรม

2) ช่องแสง/ประตู/หน้าต่าง พบว่ามีลักษณะเฉพาะ (style) ของการเจาะช่องที่มีรูปลักษณ์ทรงสูงตามตั่ง และมีจำนวนน้อย การทำช่องเจาะในลักษณะนี้ทำให้ภายในอาคารเย็นสบายและเงียบ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมไทย จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า มีการนิยมนำรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการสืบสานมากที่สุด และมีการตีความที่เข้าข่ายการตีความใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

3) ลาน/ระเบียง/ชาน นอกชาน จากการศึกษาค้นคว้าที่เป็นงานวิชาการและ

งานวิจัยต่าง ๆ พบว่า ลาน ระเบียง ชาน นอกชาน เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการออกแบบสถาปัตยกรรม โดยเป็นส่วนเชื่อมอาคารอย่างน้อย 2 หลัง เพื่อใช้เป็นส่วนขยายต่อเติมอาคารไปได้เรื่อย ๆ และอาจมีการจัดสวนประกอบด้วย อย่างไรก็ตาม งานออกแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบันยังพบเห็นการนำลาน ระเบียง ชาน นอกชาน มาใช้เป็นองค์ประกอบอาคาร โดยอาจมีการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างไปจากอดีต เช่น เป็นสระน้ำ หรือเป็นลานกิจกรรม เป็นต้น จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ได้มีการนำ ลาน ระเบียง ชาน นอกชาน มาใช้ในงานออกแบบเป็นการทั่วไป โดยมีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

4) **การยกพื้น ฐานอาคาร บั้วฐานอาคาร** การออกแบบสถาปัตยกรรมโดยส่วนใหญ่มักพบว่า มีได้ทุนสูงโดยการยกพื้นสูง การยกพื้นสูงทำให้ตัวเรือนถูกห่อด้วยอากาศ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เรือนไทยเย็นสบาย และมีการทำบั้วฐานอาคารเพิ่มเติมเพื่อประดับตกแต่งให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

5) **เสา/บัวหัวเสา** เรือนเสาสูงเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมของไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งสังเกตได้จากเรือนไทยภาคกลางซึ่งมีเสาสูงปานกลาง และเรือนไทยภาคเหนือซึ่งมีเสาเรือนค่อนข้างสั้น แต่ก็ถือว่าเป็นเรือนตั้งบนเสาสูงเช่นกัน เป็นต้น นอกจากนั้น การลัดเสายังเป็นลักษณะร่วมอีกอย่างหนึ่ง การตั้งเสาเป็นทรงลัดเข้าหาแกนกลางนั้นเป็นการถายน้ำหนักอาคารไปยังเสาเรือนในลักษณะเชิงยัน ซึ่งมีความแข็งแรงมาก จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการสืบสานมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

6) **พะไลและแผงกันแดด**

งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มักพบว่า มีการสร้างร่มเงาให้แก่อาคารโดยสามารถอาศัยพะไลหรือแผงกันแดด ทั้งนี้ อาจมีรูปลักษณะที่แตกต่างไปจากอดีต จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า โดยส่วนใหญ่มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

7) **ค้ำยัน**

งานออกแบบให้มีลักษณะไทยนั้นมักมีการนำค้ำยันมาใช้เป็นองค์ประกอบอาคาร ทั้งที่เป็นส่วนรับน้ำหนัก หรืออาจเป็นเพียงส่วนประดับตกแต่งเท่านั้น ค้ำยันอาจ

มีหลากหลายรูปแบบและมีขนาดที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะไทยเดิมที่สถาปนิกนิยมนำมาใช้ในงานออกแบบเพื่อให้เกิดการรับรู้ลักษณะไทยสมัยใหม่ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเจตนาของสถาปนิกผู้ออกแบบเป็นสำคัญ จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

3. ส่วนประดับ/ส่วนประณีตสถาปัตยกรรม (ornament/refinement)

1) ภาพรวมของการประดับ การจัด การเลือกใช้วัสดุ อาคารที่มีลักษณะไทยสมัยใหม่นั้น ยังมีความจำเป็นในการใช้ลวดลายหรือศิลปกรรมในการประดับอาคารเพื่อให้เกิดความประณีต การสร้างบรรยากาศแบบไทยสมัยใหม่นั้น ยังมีความจำเป็นในการประดับประดาด้วยรูปแบบหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีหรือแฝงศิลปกรรมแบบไทยเดิม เช่น โคมไฟ ฝ้าเพดาน จิตรกรรม ประติมากรรม บริเวณฝ้าผนัง เป็นต้น นอกจากนี้ การประดับอาคารด้วยยอดแหลมยังเป็นการอ้างอิงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเดิมที่ชัดเจน โดยเป็นการเน้นความสำคัญของอาคารนั้น ๆ ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ในลักษณะไทยสมัยใหม่ได้อีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เอกลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยที่เด่นชัด คือ การประดับอาคารด้วยส่วนประณีตสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมไทยที่สถาปนิกอาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก จากการสำรวจภาคสนามรูปแบบสถาปัตยกรรมพบว่า การประดับ การจัดวาง การเลือกใช้วัสดุ เป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้ในงานออกแบบได้เป็นอย่างดี โดยใช้เป็นส่วนประกอบของอาคาร การประดับตกแต่งอาคารด้วยผลงานศิลปกรรม การสร้างบรรยากาศด้วยผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะแบบดั้งเดิมหรือศิลปะสมัยใหม่ เป็นสิ่งที่สถาปนิกยังสามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบสถาปัตยกรรมกันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ใช้อาคารเกิดการรับรู้ถึงลักษณะไทย จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการปรับเปลี่ยนมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

2) การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์: จิตรกรรม ประติมากรรม การสร้างบรรยากาศแบบไทยสมัยใหม่นั้น ยังมีความจำเป็นในการประดับประดาด้วยรูปแบบหรือวัสดุอุปกรณ์ที่มีหรือแฝงศิลปกรรมแบบไทยเดิม เช่น โคมไฟ ฝ้าเพดาน จิตรกรรม ประติมากรรม บริเวณฝ้าผนัง เป็นต้น จากการศึกษาดูงานสถาปัตยกรรมภาคสนามพบว่า คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิยังเป็นส่วนหนึ่งที่สถาปนิกผู้ออกแบบนิยมนำมาใช้ใน

การประดับตกแต่งอาคารด้วยผลงานศิลปกรรม การสร้างบรรยากาศด้วยผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะแบบดั้งเดิมหรือศิลปะสมัยใหม่ เป็นสิ่งที่สถาปนิกยังสามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบสถาปัตยกรรมกันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ใช้อาคารเกิดการรับรู้ถึงลักษณะไทย จากการสำรวจงานออกแบบกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีกรณีรูปแบบอาคารที่เข้าข่ายการสืบสานมากที่สุด และมีกรณีที่เข้าข่ายการคิดใหม่-ทำใหม่น้อยที่สุด

3.5 สถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. องค์ประกอบของเอกลักษณ์ไทยภายใต้แนวคิดสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามกรอบวิจัย 5 ประการดังต่อไปนี้ ได้แก่ สถาปัตยกรรมเขียว สถาปัตยกรรมอนุรักษ์พลังงาน สถาปัตยกรรมอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิต สถาปัตยกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเกณฑ์การประเมินอาคารเขียว โดยได้ทำการวิเคราะห์สภาพการณ์ในการสืบสาน (inheritance) อย่างต่อเนื่อง การปรับเปลี่ยน (transformation) ตามบริบทสังคมที่ได้เปลี่ยนไป และการคิดใหม่-ทำใหม่ (reinvention) จากการพิจารณากรณีงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่

ในภาพรวมลักษณะเอกลักษณ์ไทยภายใต้แนวคิดสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 5 ประการ ต่างก็มีการสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการคิดใหม่-ทำใหม่ แต่มีความแตกต่างกันตามความสัมพันธ์กับสาระต่าง ๆ ในลักษณะเฉพาะและบริบทที่เกี่ยวข้อง

2. แนวคิดสถาปัตยกรรมเขียว เป็นแนวทางการออกแบบที่มีการปรับเปลี่ยนโดยอิงกับแนวคิดเดิม ได้แก่ การวางผังตามความเหมาะสมกับทิศทางลม แดด การยกได้สูง การใช้น้ำหลังคาแบบค้ำแดดค้ำฝน การออกแบบพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน และการสอดแทรกของอาคารและธรรมชาติ เป็นต้น และกล่าวได้ว่า แนวคิดของสถาปัตยกรรมเขียวอยู่ในระบบความคิดพื้นฐานของสถาปนิกไทย จึงสะท้อนออกมาที่งานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่

3. แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมอนุรักษ์พลังงาน ได้ใช้องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และการบริหารจัดการอาคารเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับอาคารให้เกิดการอนุรักษ์พลังงานในรูปแบบต่าง ๆ ดังเช่น การใช้ศักยภาพของพลังงานธรรมชาติ การควบคุมสภาพภูมิอากาศโดยรอบ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในรูปแบบต่าง ๆ การแบ่งพื้นที่

การใช้งานเพื่อควบคุมการใช้พลังงาน เป็นต้น จากที่กล่าวข้างต้นต้องอาศัยการบูรณาองค์ความรู้มาใช้ ซึ่งจากกรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมจำนวนมาก สามารถจัดอยู่ในลักษณะสถาปัตยกรรมไทยแบบคิดใหม่-ทำใหม่

4. สถาปัตยกรรมอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม/เพื่อคุณภาพชีวิต ส่วนใหญ่ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมไทยที่พบมีลักษณะคิดใหม่-ทำใหม่ แม้ว่าการรวบรวมทฤษฎีและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม/เพื่อคุณภาพชีวิต มีลักษณะการสืบสานมาจากเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย แต่ด้วยรูปแบบของอาคารในยุคปัจจุบันมักเปลี่ยนไปจากอดีตมาก เนื่องจากบริบทของเมือง เทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรมที่ได้เปลี่ยนไป ทำให้ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมไทยในยุคปัจจุบันไม่ได้คงรูปแบบเดิมไว้

5. การสรุปทฤษฎีสถาปัตยกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่ามีลักษณะของการปรับเปลี่ยนเอาแนวคิดและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาใช้ แต่จากกรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมพบว่า มีสถาปัตยกรรมที่เข้าข่ายลักษณะของการคิดใหม่-ทำใหม่มากที่สุด ซึ่งครอบคลุมแนวทางการออกแบบวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองที่เน้นการสร้างสมดุลด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การสร้างความรู้สึกร่วมกันที่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม รวมทั้งการปรับปรุงอาคารเก่าและลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

6. เกณฑ์การประเมินอาคารเขียว LEED และ TREES เป็นการวัดค่าการประหยัดพลังงานของอาคาร โดยมีประเด็นหลักที่เหมือนกัน ได้แก่ การวัดค่าด้านพลังงานและบรรยากาศ ด้านผังบริเวณและภูมิทัศน์ ด้านคุณภาพของสภาวะแวดล้อมภายในอาคาร ด้านวัสดุและทรัพยากรในการก่อสร้าง ด้านการประหยัดน้ำ และด้านนวัตกรรม ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของการคิดใหม่-ทำใหม่อยู่แล้ว ทั้งนี้กรณีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่ผ่านเกณฑ์การประเมินอาคารเขียวทั้งหมดจัดเป็นสถาปัตยกรรมไทยที่มีลักษณะคิดใหม่-ทำใหม่

7. สถาปนิกไทยมีจิตวิญญาณของการออกแบบสถาปัตยกรรมเขียวเป็นพื้นฐาน เช่น การวางผังตามทิศทางลม แดด การระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติ การใช้แสงธรรมชาติ การออกแบบพื้นที่ที่นอกกึ่งใน เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่มีลักษณะไทยที่เป็นการสืบสานหรือปรับเปลี่ยนจากสถาปัตยกรรมไทยในอดีต และมีทั้งสถาปัตยกรรมที่ปราศจากเอกลักษณ์และลักษณะ

ของสถาปัตยกรรมไทย โดยอาจเป็นเพราะเจ้าของโครงการไม่เห็นความสำคัญ อีกทั้งคนไทยในปัจจุบันขาดจิตวิญญาณและความภูมิใจในเอกลักษณ์ไม่แข็งแกร่งพอ จึงไม่สามารถต้านทานเทคโนโลยีจากต่างชาติได้ ดังเช่น กรณีที่สถาปนิกไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากงานสถาปัตยกรรมตะวันตก (สุริยะ อัมพันศิริรัตน์, 2554: 56)

แนวคิดของสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นทฤษฎีและกระแสของสังคมโลกในยุคปัจจุบัน แม้ว่าสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมีลักษณะตามสถาปัตยกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่แล้ว แต่รูปแบบของอาคาร วัสดุ เทคโนโลยีที่มาประกอบกันเป็นสถาปัตยกรรม ต้องอ้างอิงกับวิถีชีวิตในยุคใหม่เป็นหลัก ทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับงานสถาปัตยกรรมในบ้านเรา

3.6 สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้โลกาภิวัตน์และท้องถิ่นภิวัตน์

1. การค้นหาแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่เชิงบูรณาการภายใต้โลกาภิวัตน์ และท้องถิ่นภิวัตน์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยพื้นฐาน เนื่องจากการพยายามแปรต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยให้เกิดมูลค่าและความหมายใหม่ ทั้งนี้ การสร้างสรรค์ในลักษณะบูรณาการตามแนวสถาปัตยกรรมท้องถิ่นร่วมสมัย แนวสถาปัตยกรรมสมัยใหม่กับรูปแบบสัญลักษณ์ และแนวการประยุกต์ลักษณะไทย/ภูมิปัญญา/วิถีธรรมชาติกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงเป็นแนวทางที่สัมพันธ์กับแนวคิดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยแต่ละแนวทางสามารถมีการผสมผสานกันได้เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางใหม่

2. สำหรับการออกแบบสถาปัตยกรรมในแนวคู่ขนานสมัยใหม่กับประเพณี และสถาปัตยกรรมที่เป็นการขัดต่อฐานานุลักษณะ ทั้งสองแนวทางอาจไม่ได้หมายถึงการขาดบูรณาการเสมอไป โดยการวางเคียงกันขององค์ประกอบใหม่และเก่า หรือสากลและท้องถิ่น อาจมีลักษณะบูรณาการได้เช่นกัน หากเป็นการตั้งใจให้เกิดสุนทรียภาพทางศิลปะ จากการเปรียบเทียบ หรือมีการใช้วิธีการต่าง ๆ ในการเชื่อมโยงและผสมผสานในรูปแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งต้องพิจารณาเป็นรายกรณีด้วยความเข้าใจ และยังต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป ทั้งนี้ในกรณีที่มีบูรณาการได้สำเร็จ อาจก่อให้เกิดเสน่ห์ และเป็นแนวทางหนึ่งของการออกแบบในแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ เช่นเดียวกับปัญหาสถาปัตยกรรมคู่ขนานลักษณะใหม่และเก่า การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยยังควรคำนึงถึงหลักฐานานุลักษณะ ซึ่งไม่ได้หมายถึงมีการอบที่จำกัดบูรณาการตามความเข้าใจปกติ แต่เป็นการอบการอ้างอิงให้เกิดการปรับเปลี่ยน และคิดใหม่ทำใหม่ตามกาลเทศะ และบริบทเฉพาะต่าง ๆ

4. ข้อเสนอแนะ: การใช้ประโยชน์ผลการวิจัยเพื่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ข้อเสนอแนะต่อไปนี้ได้ยึดแนวคิด “บริบทกำหนดเอกลักษณ์” ในการมุ่งให้มีการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ โดยจะนำเสนอ 1) การคาดการณ์แนวโน้มการสร้างสรรค์ 2) ความจำเป็นในการศึกษาและทำความเข้าใจกับปัจจัยบริบทด้านต่าง ๆ 3) การเผชิญกับปัญหาวิกฤตในบริบทโลก 4) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี 5) กระบวนการพัฒนา การวิจัยและการสร้างสรรค์ 6) อิทธิพลของกระแสบูรพาภิวัตน์ 7) สรุปข้อเสนอแนะ

1. การคาดการณ์แนวโน้มการสร้างสรรค์

ปัจจุบันการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สำหรับอาคารทั่วไปมีแนวโน้มไปในการอิงรูปแบบสัญลักษณ์เพื่อแสดงออกลักษณะไทย โดยการออกแบบทางสัญลักษณ์ (iconic design) (ดูข้อ 10-12 ในหัวข้อ 2 ของบทสรุปรวม) โดยที่อาคารส่วนใหญ่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสากล ทิศทางการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกเอกลักษณ์ไทยดังกล่าว ย่อมแสดงถึง:

- 1) การลดความสำคัญในมิติเอกลักษณ์ไทยลงตามลำดับ
- 2) การมีเอกลักษณ์ไทยปรากฏในงานสถาปัตยกรรมทั่วไปเพียงส่วนน้อย และมีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ ทั้งนี้รวมถึงที่ปรากฏในอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติ และอาคารทางธุรกิจ เป็นการนำเสนอรูปแบบที่ปราศจากเนื้อหาที่เป็นบริบทวิถีชีวิตที่ควรสอดคล้องกับรูปแบบ
- 3) ปัจจุบันการสืบสานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยส่วนหนึ่งปรากฏในงานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นร่วมสมัย โดยมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม และอีกส่วนหนึ่งปรากฏในงานสถาปัตยกรรมที่จำเป็นต้องแสดงรูปแบบประเพณี

ดังนั้น ทั้งสองประการตามข้อ 2) และ 3) จึงเป็นข้อจำกัดในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่และจำเป็นต้องหาทางลดข้อจำกัดดังกล่าวลง แม้ว่าเป็นการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ก็ตาม

2. ความจำเป็นในการศึกษาและทำความเข้าใจกับปัจจัยบริบทด้านต่าง ๆ

ปัจจัยบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้วยความเป็นสังคมพหุลักษณะที่มีรากเหง้าที่หลากหลายในแผ่นดินสยาม การผสมผสานต่างวัฒนธรรมปรากฏชัดในสมัยสุโขทัย และย่อมไม่เป็นการแปลกที่ปัจจุบันยังคงมีความแตกต่างในลักษณะภูมิภาคนิยม

โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรม

งานวิจัยนี้พบว่า สังคมไทยได้ยึดถือวัฒนธรรมที่การจัดลำดับชั้นยังมีความสำคัญมาก ทั้งที่ปรากฏในลักษณะแอบแฝงในความเป็นไทยตามที่นิยม (Popular Thainess) และที่ปรากฏในความเป็นไทยแบบทางการ (Formal Thainess) การจัดลำดับชั้นในสังคมไทยเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และได้สะท้อนออกมาในรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในมิติฐานานุ-ลักษณะ เช่นเดียวกันกับความเชื่อทางศาสนาพุทธในคติจักรวาลไตรภูมิด้วยรูปแบบที่เป็น การจำลองเขาพระสุเมรุไว้ในงานสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ ด้วยอุปนิสัยของคนไทยที่มีความรักในความสุขสนาน ก็จัดเป็นอีกหนึ่งปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มีการสืบสานมาอย่างต่อเนื่อง และได้แสดงออกในงานสถาปัตยกรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ปัจจัยบริบทด้านเศรษฐกิจภายใต้วิกฤตเศรษฐกิจของสังคมโลกปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง (highly competitive society) ความเข้าใจในเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) และในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) ย่อมจะมีส่วนช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจไปในทิศทางและจังหวะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ๆ รวมทั้งเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรม เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่กับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จำเป็นต้องมีการศึกษาทั้งเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่จะส่งผลต่อการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

ปัจจัยบริบทด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ มิติต่าง ๆ ในด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ โดยรวมย่อมเป็นหนึ่งในสามเสาหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยจะต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาทางกายภาพ เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยว ย่อมหมายถึงการพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืน ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจพร้อม ๆ กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวซึ่งอาจอาศัยมิติเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยว

เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมในเบื้องต้นจำเป็นต้องมีการศึกษาเชิงลึกปัจจัยบริบทด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสภาพแวดล้อมกายภาพควบคู่กันไป เพราะว่าปัจจัยบริบทด้านต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์

ปัจจัยบริบทในมิติประวัติศาสตร์ การต่อเชื่อมบริบทด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสภาพแวดล้อมกายภาพเข้าด้วยกันตามมิติของเวลาจากอดีตสู่ปัจจุบัน หรือมิติแห่งประวัติศาสตร์ จะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งการสูญสลาย การสืบสาน การปรับเปลี่ยน และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็น

นวัตกรรม ซึ่งรวมถึงการผสมผสานที่นำไปสู่เอกลักษณ์ของยุคสมัย สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะธรรมฐานอันเกิดจากการหลอมรวมสถาปัตยกรรมหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน สืบเนื่องจากอดีตเรื่อยมาจนปัจจุบัน จึงเสนอแนะให้มองย้อนกลับไปในอดีต เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมสุโขทัย สถาปัตยกรรมอยุธยา สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ ด้วยการศึกษาวิจัยการสร้างเอกลักษณ์ไทยจากการผสมผสานสถาปัตยกรรมอันหลากหลายที่มาจากบริบทภูมิภาคทั้งใกล้และไกล เพื่อเป็นฐาน/บทเรียน/ตัวอย่างในการสร้างต่อไปในอนาคต

3. การเผชิญกับปัญหาวิกฤตในบริบทโลก

นอกจากบริบทระดับประเทศและระดับภูมิภาคที่จะต้องมีการศึกษาเชิงลึกถึงมิติต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยในการกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมและเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้น ตามที่ได้กล่าวมาในข้อ 1 และข้อ 2 ข้างต้น ยังจำเป็นต้องศึกษาถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขที่โลกปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ ซึ่งจะทวีความวิกฤตมากยิ่งขึ้นในอนาคต ตามข้อพิจารณาต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เนื่องจากการเกิดภาวะ

โลกร้อน (global warming)^๖ ที่นำไปสู่กระบวนการที่ศูนย์ 'zero emission' ในงานออกแบบสถาปัตยกรรม การออกแบบอาคารในปัจจุบันจึงได้ใช้เกณฑ์สากล LEED (Leadership in Environmental and Energy Design) หรือเกณฑ์ไทย TREES (Thai's Rating of Energy and Environmental Sustainability) แม้ว่าการออกแบบอาคารเขียวตามเกณฑ์ดังกล่าวไม่ใช่เป็นแนวคิดที่แปลกใหม่ เพราะเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในอดีตจากการสังสมภูมิปัญญาไทย แต่ก็เป็นแนวทางที่ไม่เอื้อสำหรับสังคมเมือง ซึ่งทำให้ต้องกลับมาคิดใหม่-ทำใหม่ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ด้วยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวทั้งในแนวนอนและแนวตั้งบนอาคาร นอกเหนือจากพื้นที่สีเขียวระดับดิน

ปัจจุบัน สภาพภูมิอากาศเกิดความผันผวนมากขึ้นตามลำดับ ทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งพายุ น้ำท่วม และแผ่นดินไหว และการเพิ่มสูงขึ้นของระดับน้ำทะเลจากการละลายของภูเขาน้ำแข็ง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ต้องคิดไกลไปกว่าสิ่งที่บรรพบุรุษไทยได้สังสมไว้ในภูมิปัญญา จากนั้นไปย่อมไม่เป็นการพอเพียงในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยเพียงลักษณะคุ่มแดดคุ่มฝนหรือลักษณะที่คุ้นเคยอื่น ๆ อีกต่อไป จะต้องอาศัยแนวทางการคิดใหม่-ทำใหม่ในการแก้ปัญหาภัยพิบัติด้วย

2. ปัญหาวิกฤตด้านพลังงาน ในขณะที่พลังงานจากทรัพยากรธรรมชาติกำลัง

^๖อดีตรองประธานาธิบดี อัล กอร์ (Al Gore) มีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ให้ประชาชนตื่นตัวและเข้าใจในปัญหาสภาวะโลกร้อน ซึ่งต่อมาได้มีการจัดทำเป็นภาพยนตร์สารคดีชุด "An Inconvenient Truth" ซึ่งได้รับ 2006 Academy Award

ถูกใช้จนหมด⁷ การสร้างพลังงานทดแทนจึงเป็นทางออก และย่อมส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น รูปทรงและความเอียงลาดของหลังคาจะถูกกำหนดโดยมุมที่เหมาะสมกับการผลิตกระแสไฟฟ้าโดยเซลล์แสงอาทิตย์ (solar cells) รวมทั้งการออกแบบอาคารให้มีลักษณะเป็นปล่องระบายอากาศและรับแสงสว่างธรรมชาติอยู่กลางอาคารที่เรียกว่า “atrium” เป็นต้น รูปลักษณะเหล่านี้อันสืบเนื่องจากวิกฤตพลังงานมีส่วนในการกำหนดเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

4. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ในสังคมยุคสมัยในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของโลกเกิดจากนวัตกรรมในเทคโนโลยีการก่อสร้าง นวัตกรรมในวัสดุก่อสร้าง นวัตกรรมในระบบการขนส่ง ระบบการสื่อสาร นวัตกรรมในการควบคุมระบบอาคาร ฯลฯ สถาปนิกสุนทร บุญญาธิการ เป็นผู้หนึ่งที่ได้มุ่งการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมโดยอาศัยนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ซึ่งมีผลต่อการกำหนดรูปทรงอาคารพร้อม ๆ กับการก่อให้เกิดการประหยัดพลังงาน ดังปรากฏที่อาคารศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 แจ้งวัฒนะ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแนวคิดใหม่-ทำใหม่ ที่ยังขาดความชัดเจนในความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม เป็นผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่สำหรับสังคมไทยปัจจุบันและเป็นตัวบ่งชี้ทางออกที่เป็นทางเลือกทางหนึ่งในแนวรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถตอบโจทย์ตามข้อ 3 “การเผชิญกับปัญหาวิกฤตในบริบทโลก”

⁷ ความผันในการเป็นประเทศ
ชาติช่วงชั้วาล จากการค้นพบ
ก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย เมื่อ
30 กว่าปีก่อน ต้องสลายไป
เมื่อความเป็นจริง แหล่งสำรอง
ก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยกำลัง
จะหมดลง (กฟผ. เติลินวิธ,
2557: 15)

ภาพ ร-7 ศูนย์ราชการเฉลิม-
พระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม
2550
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2555)

5. กระบวนการพัฒนา การวิจัย และการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรม

ข้อสรุปประการสำคัญประการหนึ่งจากงานวิจัยนี้ คือ การวางแผนทางการพัฒนาการวิจัยและการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ในมิติการคิดใหม่-ทำใหม่ ซึ่งยังมีการดำเนินงานอย่างจำกัดภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทางสังคมปัจจุบัน โดยที่

แนวการปรับเปลี่ยนที่มีการใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์เป็นหลัก ไม่เอื้อต่อการพัฒนาสู่นวัตกรรมในเอกลักษณ์สถาปัตยกรรม ส่วนหนึ่งอาจเนื่องจากปัจจัยบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรม ยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรม ในสภาพการณ์ที่มีปัจจัยบริบทเช่นนี้ การนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสู่การคิดใหม่-ทำใหม่ จึงเป็นทางออกที่มีความเป็นไปได้มากในการตอบโจทย์ที่เป็นการแก้ปัญหาวิกฤตในบริบทโลกพร้อม ๆ กับการสร้างสรรค์ที่เป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น จึงต้องมียุทธศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ผ่านกระบวนการวิจัยและการสร้างสรรค์ โดยอาจมีการจำลองรูปแบบและการทดสอบที่มีความสอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิต มิใช่เป็นเพียงรูปแบบไว้บริบทอย่างที่เป็นอยู่

6. อิทธิพลของกระแสนุรพาภิวัตน์

กระแสนุรพาภิวัตน์กำลังเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะจากอิทธิพลของกลุ่มประเทศที่มีความเจริญและความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ และอินเดีย ฯลฯ ใน “ตะวันออก-ตะวันตก...ใครสร้างโลกสมัยใหม่” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552) และ “นุรพาภิวัตน์: ภูมิ-รัฐศาสตร์ และเศรษฐกิจโลกใหม่” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2554) ได้ชี้ไปที่การเกิดขึ้นของ ‘ตะวันออก’ ก่อน ‘ตะวันตก’ และการที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุค ‘นุรพาภิวัตน์’

การที่กระแสโลกกำลังปรับเปลี่ยนทิศทางโดยหันกลับเข้าสู่ ‘โลกตะวันออก’ จำเป็นที่ประเทศไทยต้องมีการปรับยุทธศาสตร์ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อมกายภาพ โดยเฉพาะในระบบการคมนาคมขนส่งที่จะมีการต่อเชื่อมข้ามประเทศมากขึ้น รูปแบบงานสถาปัตยกรรมโดยรวมอาจมีเอกลักษณ์ที่สะท้อนบริบทยุคนุรพาภิวัตน์ด้วย ซึ่งจะเป็นโจทย์วิจัยที่นำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ภายใต้บริบทนุรพาภิวัตน์

7. สรุปข้อเสนอแนะ

ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยเชิงลึก โดยพิจารณาจากปัจจัยบริบทด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามปัญหาวิกฤตในบริบทโลก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัญหาวิกฤตด้านพลังงาน และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งจะเป็นปัจจัยบริบทที่มีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนและแก้ปัญหาสู่สังคม

ยุคใหม่ภายใต้อิทธิพลกระแสบูรพาภิวัตน์ บัณฑิตวิทยาลัยทั้งหมดเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องที่ทำให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบัณฑิตวิทยาลัยต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ต้องอาศัยการติดตามและการคาดคะเนการเปลี่ยนแปลง แต่ปัญหาที่สำคัญยังอยู่ที่ว่า รูปแบบงานสถาปัตยกรรมก็อาจเป็นตัวนำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบริบทได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่แย้งกับความคิดของ เรม คูลฮาาส (Rem Koolhaas) ที่ว่า “ไม่คิดว่าสถาปัตยกรรมควรเปลี่ยนแปลงโลกมากเท่าโลกควรจะเปลี่ยนสถาปัตยกรรม” (Lacayo, 2008: 75)

ไม่ว่ากรณีใด เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมย่อมมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดย อาจเป็นต้นเหตุหรือเป็นผลของการเปลี่ยนแปลง

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

1. ลักษณะพื้นฐานเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ทั้ง 5 ประการ ทั้งลักษณะเชิงนามธรรม ลักษณะเชิงรูปธรรม ลักษณะความงาม รูปลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และลักษณะไทยตามความเป็นไทย/วิถีไทย ต่างมีสาระสำคัญและการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ได้แตกต่างกัน จำเป็นต้องนำมาใช้โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปัจจุบันในบริบทของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพหุลักษณะ โดยไม่สร้างความขัดแย้งเชิงบริบท และเชิงฐานานุลักษณะ เพื่อให้เกิดการยอมรับของสังคมโดยรวม

2. การวิจัยเชิงสร้างสรรค์เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบ ไม่ใช้การพรรณานาสาระ จึงเสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยเชิง 3 มิติ ในลักษณะการทดลองค้นหารูปแบบ/วิธีการในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมแนวใหม่ ๆ เพื่อเป็นต้นแบบ/ตัวอย่างแก่เหล่าสถาปนิกในการนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

3. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ส่วนหนึ่งมีรูปแบบที่สืบสานจากเรือนพื้นถิ่น ทั้งการจัดผังและรูปทรง/สัดส่วน โดยการนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างลักษณะไทยสมัยใหม่สำหรับบ้านพักอาศัยและอาคารสาธารณะบางประเภท ในแนวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นร่วมสมัย

4. เนื่องจากบริบททางสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต รวมถึงเกิดการพัฒนาเทคโนโลยีอาคารที่ล้ำหน้า เพื่อแก้ไขหรือลดทอนปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในการสร้างสรรค์ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมในเรื่องนวัตกรรมเชิงวัสดุ วิธีการก่อสร้างและอุปกรณ์ประกอบอาคารที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบ รูปทรง/สัดส่วนทางสถาปัตยกรรม⁸

⁸ บัณฑิตด้านเทคโนโลยีมีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบ เช่น กรณีการติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์บนหลังคาส่งผลต่อความเอียงลาด และการหันทิศทางการรับแสง

5. แนวทางการออกแบบตามแนวความคิดใหม่-ทำใหม่อย่างแท้จริง ยังเป็นประเด็นท้าทายที่สถาปนิกผู้ออกแบบส่วนหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่มากนักได้ให้ความสำคัญในกระบวนการออกแบบโดยไม่ได้หยิบยกส่วนประกอบและส่วนประเด็นสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันหรือที่มีอยู่เดิมมาใช้ในการออกแบบ แต่เป็นการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่หรือบริบทปัจจุบัน และนำเสนอแนวทางการออกแบบหรือรูปลักษณะใหม่เพื่อให้เกิดเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

6. อาคารมาตรฐานที่เป็นอาคารทางราชการ มักเป็นอาคารที่มีลักษณะไทย แต่ไม่ได้กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ เช่น สถานีตำรวจ อาคารเรียน อาคารศูนย์กีฬาและอาคารทางราชการต่าง ๆ เป็นต้น โดยอาคารดังกล่าวเป็นอาคารมาตรฐานที่ได้รับการออกแบบมาแล้วมากกว่า 20 ปี ที่สำคัญอาคารเหล่านี้เป็นอาคารที่ควรมีการคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของผู้ใช้อาคาร การคำนึงถึงการอนุรักษ์พลังงาน การคำนึงถึงบริบท ระบบนิเวศตามท้องถิ่น การคำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน และควรสนับสนุนให้อาคารเหล่านี้เป็นอาคารที่อยู่ในมาตรฐานอาคารเขียวไทย (TREES)

ดังนั้นจึง ควรมีงานวิจัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานอาคารเขียวในงานสถาปัตยกรรมของทางราชการ เพื่อให้อาคารเหล่านี้เป็นตัวอย่างสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ไทยที่มีแนวคิดสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

7. รูปแบบทางกายภาพที่มีลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่พบในการศึกษาทางทฤษฎีและจากการสัมภาษณ์ คือ รูปแบบของพื้นที่ 'สีเทา' หรือพื้นที่กึ่งนอกกึ่งใน ซึ่งเป็นรูปแบบทางกายภาพที่พบได้ในประเด็นต่าง ๆ ตามแนวคิดหลัก ๆ (key concepts) ของสถาปัตยกรรมเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงถือเป็นรูปแบบที่มีความโดดเด่น เช่น พื้นที่สีเทาในสถาปัตยกรรมอนุรักษ์พลังงาน ในกรณีของมหาวิทยาลัยชินวัตร พื้นที่สีเทาที่เป็นส่วนของกลุ่มพื้นที่ที่ควบคุมด้วยระบบธรรมชาติ ทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่ที่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้พลังงานในอาคารสาธารณะ กรณีพื้นที่สีเทาที่มาจากลักษณะของชายคาที่ยื่นยาวและการมีได้ถุนสูงที่สถาบันอาศรมศิลป์ ทำให้ไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศตลอดเวลา กรณีอาคารสถาบันบัณฑิตศึกษาจุฬาภรณ์ มีพื้นที่สีเทาบริเวณใต้ถุนอาคาร สามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ให้ผู้ใช้อาคาร เนื่องจากเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันและนั่งพักผ่อน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดสภาวะสบาย

ด้วยกรณีตัวอย่างดังกล่าวจึงเห็นว่า พื้นที่สีเทาเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลสำคัญ

ต่อลักษณะความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรม และควรมีงานวิจัยด้านลักษณะและศักยภาพของพื้นที่สีเทาในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

8. ในการบูรณาการจำเป็นต้องมีการทดลองในแนวทางเบื้องต้นให้มีความหลากหลาย ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งของแนวบูรณาการ อาจพิจารณาได้จากลักษณะเฉพาะที่มีได้สร้างสรรค์โดยสถาปนิก หรือจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาในสังคมร่วมสมัยด้วย เช่น รูปแบบการตกแต่งโดยชาวบ้านตามสถานที่ต่าง ๆ การทดลองดังกล่าวจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ตามที่ได้เสนอไว้ โดยเฉพาะรากฐานทางความคิดแบบตะวันออก ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ/สภาพภูมิอากาศ การผสมผสานตามลักษณะบริบทสังคมไทยแบบพหุนิยม บริบทที่มีเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยคำนึงถึงมิติรูปธรรม/นามธรรม/สุนทรียภาพ และการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังไม่ได้รับการตระหนักจากสังคมเท่าที่ควร จึงยังขาดการร่วมพัฒนาและสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ในวงกว้างอันจะส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ต่อไป